



ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΤΖΕΚΤ:

**Η ανάπτυξη της ενεργητικής μουσικής ακρόασης σε παιδιά
πρωτοσχολικής ηλικίας, 6-7 ετών. Εκπαιδευτική έρευνα δράσης.
The development of active music listening in 6-7 years old children.
Educational action research.**

Πηγή Σαμαρά

msa16092

Επιβλέπουσα: Δήμητρα Κόνιαρη, Ε.ΔΙ.Π. ΤΜΕΤ

Μέλος εξεταστικής επιτροπής:

Μόνικα Ανδριανοπούλου, Ε.Ε.Π. ΤΜΕΤ

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου».

Ευχαριστίες

«Αρχικά θέλω να ευχαριστήσω την οικογένειά μου για τη στήριξη και τη δύναμη που μου δίνουν καθημερινά για να εκπληρώνω όλους μου τους στόχους και τα όνειρα. Επίσης θέλω να ευχαριστήσω τους γονείς μου που από πολύ μικρή ηλικία με ώθησαν να βρω το δρόμο μου μέσα από την μουσική και πάντα στήριζαν τις επιλογές μου. Ένα τεράστιο ευχαριστώ οφείλω στην καθηγήτρια και επιβλέπουσά μου κα Κόνιαρη που λειτούργησε σαν έμπνευση για εμένα με το πάθος της για τη γνώση και με βοήθησε να ανακαλύψω και να αγαπήσω τον κόσμο των παιδαγωγικών και κυρίως της μουσικής προπαιδείας».

«Η μουσική ενός ανθρώπου μπορεί να είναι ο θόρυβος ενός άλλου»

(Schafer, 1993)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

ABSTRACT

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....8

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Θεωρητικό μέρος - Θεωρητικό υπόβαθρο

1.1.: Η σημασία της μουσικής εκπαίδευσης στην ανάπτυξη του ανθρώπου.....10

1.2.: Η λειτουργία της ενεργητικής ακρόασης και η σημασία της διδασκαλίας της.....10

1.3.: Τα χαρακτηριστικά των παιδιών της πρωτοσχολικής εκπαίδευσης και η σημασία της διδασκαλίας της ενεργητικής ακρόασης στις ηλικίες αυτές11

1.4.: Τυπική και άτυπη μάθηση και διδακτικές προσεγγίσεις της ενεργητικής ακρόασης στα παιδιά πρωτοσχολικής ηλικίας11

1.5.: Διδακτικές προσεγγίσεις της ενεργητικής ακρόασης στα παιδιά πρωτοσχολικής ηλικίας.....13

1.6. Η αξιολόγηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας.....15

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΠΡΟΤΑΣΗ ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΓΙΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

ΠΡΟΠΑΙΔΕΙΑΣ ΣΕ ΠΑΙΔΙΑ ΗΛΙΚΙΑΣ 6 – 7 ΕΤΩΝ.

2.1.: Περιγραφή του Πρότζεκτ – Μεθοδολογία.....17

2.2: Συμμετέχοντες.....	17
2.3: Περιγραφή των μαθημάτων του πρότζεκτ.....	18
2.4.: Βασικοί στόχοι του πρότζεκτ	18
2.5. Σχεδιαγράμματα μαθημάτων.....	18
2.5.1. 1 ^ο Μάθημα.....	19
2.5.2. 2 ^ο Μάθημα.....	22
2.5.3. 3 ^ο Μάθημα.....	26
2.5.4. 4 ^ο Μάθημα.....	29
2.5.5. 5 ^ο Μάθημα.....	32
2.6. Αποσπάσματα από τα ημερολόγια αναστοχασμού.....	35
2.6.1. Αποσπάσματα σε σχέση με τις αντιδράσεις των παιδιών στις δραστηριότητες.....	35
 Τρίτο μέρος: Συζήτηση – Συμπεράσματα – Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα	
3.1. Συζήτηση.....	43
3.2. Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.....	44
 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	 46
 WEBOGRAPHY.....	 47

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το παρόν πτυχιακό πρότζεκτ δημιουργήθηκε για την ολοκλήρωση των μουσικών σπουδών στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας. Αποτελείται από την οργάνωση και υλοποίηση μαθημάτων μουσικής προπαιδείας για τη διδασκαλία δεξιοτήτων ενεργητικής ακρόασης σε παιδιά πρωτοσχολικής ηλικίας.

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στο θεωρητικό πλαίσιο στο οποίο βασίστηκε το πτυχιακό πρότζεκτ. Παρουσιάζεται η σημασία της μουσικής εκπαίδευσης στην ανάπτυξη των παιδιών πρωτοσχολικής ηλικίας, ο ρόλος της άτυπης εκπαίδευσης για τη βέλτιστη μάθηση στις ηλικίες αυτές, καθώς και διδακτικές προσεγγίσεις που προτείνονται για την ανάπτυξη της ενεργητικής ακρόασης στα παιδιά πρωτοσχολικής ηλικίας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα στοιχεία του πρότζεκτ. Το πρότζεκτ περιλαμβάνει τον σχεδιασμό και την υλοποίηση μιας εκπαιδευτικής έρευνας δράσης για την ανάπτυξη δεξιοτήτων ενεργητικής ακρόασης σε παιδιά ηλικίας 6-7 ετών. Σχεδιάστηκαν πέντε σχεδιαγράμματα μαθημάτων μουσικής προπαιδείας, διάρκειας 40' λεπτών, τα οποία δίδαχτηκαν στο χρονικό διάστημα Οκτώβριος 2022-Μάρτιος 2023. Για την αξιολόγηση της διδασκαλίας τηρήθηκε ημερολόγιο αυτοαναφοράς που περιλάμβανε περιγραφές για τις ενέργειες των παιδιών, τις αντιδράσεις τους, τις αντιδράσεις της εκπαιδευτικού, τις απορίες τους κ.α.

Μέσα από την παρατήρηση των ημερολογίων μπορεί να αναφερθεί σαν συμπέρασμα ότι τα παιδιά στις μικρές ηλικίες είναι ιδιαίτερα δεκτικά στις νέες προκλήσεις που καλούνται να ανταπεξέλθουν. Ενθουσιάζονται κάθε φορά που πρόκειται να ξεκινήσουν μια καινούρια δραστηριότητα, θέλουν να συμμετέχουν όσο το δυνατόν περισσότερο και να δημιουργούν μέσα από τη μουσική αναπτύσσοντας έτσι δεξιότητες όπως ο αυτοσχεδιασμός. Φαίνεται ακόμα η ικανότητά τους να μαθαίνουν γρήγορα εκπλήσσοντας πολλές φορές και τους εαυτούς τους. Δίνοντάς τους τον χρόνο που χρειάζονται να απελευθερώσουν τον χαρακτήρα τους παρατηρείται μια ανοδική πορεία στην εξέλιξή τους καθώς φαίνεται να καταλαβαίνουν πλέον τις μουσικές έννοιες, τα διάφορα τονικά ύψη, την διαφορά στο τέμπο κλπ.

Τέλος είναι πολύ σημαντικό μετά τη δημιουργία και την οργάνωση του σχεδιαγράμματος του εκάστοτε μαθήματος, ο/η εκπαιδευτικός, να δημιουργεί ένα «σενάριο» το οποίο θα προβάρει αρκετές φορές προτού φτάσει στη διαδικασία της παράδοσης του μαθήματος.

Χρησιμοποιώντας αυτόν τον τρόπο είναι κατάλληλα προετοιμασμένος/η για τις ανάγκες του μαθήματος. Επίσης είναι σημαντικό να είναι ευέλικτος και δεκτικός στις ιδέες των παιδιών και μέσα από τη φαντασία τους να μαθαίνει και να τις εξελίσσει δίνοντάς τους τα εφόδια να αναπτύξουν στο μέγιστο τις ικανότητές τους.

ABSTRACT

The present degree project was designed in order to teach music activities for the development of listening skills to first grade students attending private afternoon music classes. The first chapter of the project presents the theoretical framework on organizing music lessons for preschool and first grade students. It is analyzing the importance of music education in the development of musical skills of preschool and first grade children (5-7 years old), the role of informal education for optimal learning at these ages, and teaching approaches that are important for the development of active listening musical skills at these ages.

The second chapter presents the method and results of the project. The project involves the design and implementation of an educational action research project to develop active listening skills in children aged 6-7 years. Five 40-minute music lesson plans addressed to first grade students were designed and taught between October 2022 and March 2023. A self-report diary was kept to evaluate the teaching, which included descriptions of the children's actions and reactions, teacher's reactions, their questions, etc.

By thematically analyzing the content of the teacher diaries, it can be concluded that children at these ages are particularly receptive to music tasks and activities that they are called upon to cope with. They get very excited with playing music, dancing and singing and they want to participate as much as possible and create through music. Additionally, they are very open to present new musical ideas through improvisation. Their ability to learn quickly is still evident, which can often surprise them. By giving them the time that they need to absorb new musical concepts by playing and enjoy the lesson, there is an upward trend in their development as they seem to understand musical concepts, different pitches, the difference in tempo in a better way.

Finally, it is very important for the teacher, after organizing the plan of each lesson to rehearse each step several times, before teaching to the classroom. By rehearsing he/she is properly prepared for the practical needs of the lesson. It is also very important to be flexible and receptive to children's musical ideas during the lesson, in order to help them to develop their musical and creative skills to the fullest.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το παρόν πτυχιακό πρότζεκτ ξεκίνησε ως μια εσωτερική ανάγκη για την οργάνωση και πραγματοποίηση μαθημάτων μουσικής προπαιδείας για μαθητές πρωτοσχολικής ηλικίας που να είναι ταυτόχρονα ευχάριστα για τους μαθητές και να καλλιεργούν τις δεξιότητες της ενεργητικής μουσικής ακρόασης. Γενικά, είχα βρει αρκετό μουσικοπαιδαγωγικό υλικό και προτάσεις διδασκαλίας που συμφωνούσαν με αυτούς τους στόχους αλλά πάντα υπήρχε μέσα μου μια αμφιβολία για τη σειρά και τη δομή των μαθημάτων. Εκείνο τον καιρό που μελετούσα το θέμα αυτό, με πήρε τηλέφωνο ένας συνάδερφος από μια μουσική σχολή και μου πρότεινε να αναλάβω τις μικρές τάξεις μουσικής προπαιδείας. Αυτή θα ήταν η πρώτη μου φορά ως δασκάλα μουσικής προπαιδείας και θα είχα τη δυνατότητα να μελετήσω στην πράξη όλα όσα είχα μάθει στο πανεπιστήμιο για τη διδασκαλία της μουσικής σε μικρά παιδιά. Ένωσα τεράστιο ενθουσιασμό. Βέβαια, αντίστοιχη του ενθουσιασμού ήταν και η ευθύνη που ένιωσα απέναντι στους μικρούς μαθητές μου.

Έτσι, έπειτα από συζήτηση με την επιβλέπουσά μου, κυρία Κόνιαρη, αποφασίσαμε να πραγματοποιήσω μία έρευνα εκπαιδευτικής δράσης με αντικείμενο την ανάπτυξη της ενεργητικής μουσικής ακρόασης σε παιδιά πρωτοσχολικής ηλικίας, βασιζόμενη κυρίως στις προτάσεις του Μουσικοπαιδαγωγικού Προγράμματος για παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας «Φίλοι Μουσικόφιλοι» του Νίκου Θεοδωρίδη (2020). Το πρόγραμμα αυτό αφορά κυρίως παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας και είναι ανοικτό στην προσαρμογή του από τον/την εκπαιδευτικό μουσικής, ανάλογα με τις ανάγκες της τάξης, τη διάρκεια του μαθήματος και το ηλικιακό επίπεδο των μαθητών.

Στόχος του πρότζεκτ είναι η οργάνωση 5 μαθημάτων για την εξοικείωση παιδιών πρωτοσχολικής ηλικίας με τα βασικά στοιχεία της μουσικής: ένταση, τέμπο και διάρκεια, με στόχο την ανάπτυξη δεξιοτήτων ενεργητικής μουσικής ακρόασης. Τα μαθήματα πραγματοποιήθηκαν μέσα στο χρονικό διάστημα: Οκτώβριος 2022 - Μάρτιος 2023.

Στο πρώτο μέρος της εργασίας που ακολουθεί παρουσιάζονται γενικά θεωρητικά στοιχεία για τη σημασία της μουσικής εκπαίδευσης στην ανάπτυξη των παιδιών πρωτοσχολικής ηλικίας και για τις διδακτικές προσεγγίσεις στην ανάπτυξη της ενεργητικής ακρόασης. Στο δεύτερο μέρος της εργασίας γίνεται η περιγραφή του πρότζεκτ, παρατίθενται τα σχεδιαγράμματα που χρησιμοποιήθηκαν και αποσπάσματα από τα ημερολόγια αναστοχασμού της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Τα ημερολόγια αυτά περιλαμβάνουν

καταγραφές με τις παρατηρήσεις της ερευνήτριας για τον τρόπο που αντέδρασαν και συμμετείχαν τα παιδιά στις μουσικές δραστηριότητες που τους παρουσιάστηκαν καθώς και οτιδήποτε ιδιαίτερο εμφανίστηκε κατά τη διάρκεια του μαθήματος. Τέλος, στο τρίτο μέρος της εργασίας, στη συζήτηση-συμπεράσματα, καταγράφονται παρατηρήσεις από την εμπειρία της διδασκαλίας και κατατίθενται προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.

Ακολουθεί ένα απόσπασμα από το Ημερολόγιο αναστοχασμού I της εκπαιδευτικού, μετά την πραγματοποίηση της πρώτης διδασκαλίας:

«Όλη την εβδομάδα προτού αρχίσουν τα μαθήματα είχα ένα δημιουργικό και παράλληλα έντονο άγχος για να προετοιμάσω το μάθημα, τους στόχους που πρέπει να θέσω, το πώς θα ακούσουμε τα κομμάτια που είχα αποθηκεύσει στο youtube, τί θα φορέσω και πώς θα βαφτώ για να με συμπαθήσουν τα παιδιά, πού θα βάλω τις καρέκλες που δεν χρειαζόμαστε για να έχω επιπλέον χώρο, αν έχει χαλί η αίθουσα για να μπορούν να κάτσουν τα παιδιά κάτω και ένα σωρό άλλες σκέψεις.

Η μέρα έφτασε! Πήγα περίπου μισή ώρα νωρίτερα για να ετοιμάσω την αίθουσα -η αλήθεια είναι βέβαια ότι ήθελα εγώ να προετοιμαστώ ψυχολογικά γι' αυτήν τη νέα εμπειρία και να εγκλιματιστώ στο χώρο, τον οποίο ήδη χρησιμοποιούσα εδώ και έναν χρόνο για τα μαθήματα βιολιού αλλά αυτό στην προκειμένη φάση δεν είχε καμία σημασία γιατί ήταν ένα καινούριο κεφάλαιο για εμένα...»

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Θεωρητικό μέρος - Θεωρητικό υπόβαθρο

1.1 Η σημασία της μουσικής εκπαίδευσης στην ανάπτυξη του ανθρώπου

Οι εμπειρίες γενικά, πόσο μάλλον οι καλλιτεχνικές, συμβάλλουν στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ατόμου και επιδρούν στην πολιτισμική, κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή του κάθε ανθρώπου. Ανάλογα με το περιβάλλον στο οποίο ζει ο άνθρωπος διαμορφώνεται η κοινωνική του ταυτότητα και οι τρόποι με τους οποίους αντιμετωπίζει τις εξελίξεις στην κοινωνική, οικονομική και πολιτισμική του προσαρμογή. Η μουσική ειδικά παίζει σημαντικό ρόλο στη ζωή των ανθρώπων σε όλο τον πλανήτη. Με την παγκοσμιοποίηση και την εύκολη διάδοση των μουσικών παραδόσεων του κάθε λαού, η μουσική διδασκαλία αποκτά νέες δυνατότητες αλλά και νέες προκλήσεις (Κοκκίδου, 2015· Ράπτης & Κόνιαρη, 2019).

Επιπλέον, έρευνες δείχνουν ότι η αισθητική-καλλιτεχνική εκπαίδευση, και κυρίως η μουσική εκπαίδευση, συμβάλλει τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο στην ανάπτυξη των νοητικών λειτουργιών των παιδιών, όπως είναι η φαντασία, η δημιουργικότητα και η νοημοσύνη και τα βοηθάει ώστε να αντιληφθούν τον κόσμο καλύτερα, να πειραματιστούν σε νέες ιδέες και αξίες, να εξερευνήσουν νέους τρόπους για τον συσχετισμό διαφορετικών ειδών μουσικής και να αναπτύξουν την προσωπικότητά τους (Κοκκίδου, 2015· Στάμου, 2006, 2012).

Για τους παραπάνω λόγους, η μουσική εκπαίδευση είναι πολύ σημαντικό να ξεκινάει από πολύ νωρίς και να έχουν πρόσβαση σε αυτή όλα τα παιδιά (Κοκκίδου, 2015).

1.2. Η λειτουργία της ενεργητικής ακρόασης και η σημασία της διδασκαλίας της

Η μουσική είναι κατεξοχήν ακουστικό φαινόμενο. Είναι κάτι που το αντιλαμβανόμαστε με το σύστημα της ακοής, δηλαδή το ακούμε. Ως ενεργητική ακρόαση θεωρείται η λειτουργία κατά την οποία ο ακροατής όχι μόνο «ακούει», δηλαδή προσλαμβάνει τα ηχητικά ερεθίσματα και αντιλαμβάνεται ότι υπάρχουν στο περιβάλλον του, αλλά, επιπλέον, τα προσέχει. Αυτό σημαίνει ότι τα παρατηρεί, διακρίνει τα χαρακτηριστικά τους, τα κατατάσσει σε κατηγορίες, τα αναγνωρίζει και τα συσχετίζει με τη φυσική πηγή που τα προκάλεσε (Καραδήμου-Λιάτσου, 2001· Andrianopoulou, 2020).

Σύμφωνα με το νέο Πρόγραμμα Σπουδών για το μάθημα της Μουσικής στο Δημοτικό Σχολείο (ΦΕΚ 6433, 2021), η Ακρόαση είναι μία από τις τρεις σημαντικές λειτουργίες που πρέπει να αναπτύξει ο/η μαθητής/μαθήτρια στο μάθημα της μουσικής (Ακρόαση, Εκτέλεση, Δημιουργία). Κύριος σκοπός της ανάπτυξης της λειτουργίας της ενεργητικής ακρόασης είναι οι μαθητές/τριες να αναπτύξουν τις ακουστικές τους δεξιότητες και τη δεξιότητα της εσωτερικής ακοής, να γνωρίζουν μουσικά ακούσματα από διάφορα είδη, στιλ και πολιτισμούς και να εξελιχθούν σε «ενεργητικούς ακροατές/τριες» της μουσικής (ΦΕΚ 6433, 2021).

1.3. Τα χαρακτηριστικά των παιδιών της πρωτοσχολικής εκπαίδευσης και η σημασία της διδασκαλίας της ενεργητικής ακρόασης στις ηλικίες αυτές

Ως πρωτοσχολική εκπαίδευση θεωρείται η εκπαίδευση που παρέχεται στα παιδιά που ξεκινούν την τυπική σχολική εκπαίδευση, νηπιαγωγείο και πρώτες τάξεις του δημοτικού σχολείου, δηλαδή είναι ηλικίας 5-8 ετών. Οι ηλικίες αυτές είναι πολύ σημαντικές για τη μουσική ανάπτυξη των παιδιών γιατί σύμφωνα με ερευνητικά ευρήματα και τη Θεωρία Μουσικής Μάθησης του E. Gordon (Gordon, 2006, ό.α. στο Στάμου, 2013), σε αυτές τις ηλικίες αναπτύσσεται ακόμη η μουσική δεκτικότητα των παιδιών, δηλαδή η ικανότητά τους να αντιλαμβάνονται και να επεξεργάζονται τα μουσικά ερεθίσματα. Μετά την ηλικία των 9 ετών η μουσική δεκτικότητα σταθεροποιείται στο επίπεδο που αναπτύχθηκε μέχρι την ηλικία αυτή. Επομένως, η παροχή κατάλληλης μουσικής εκπαίδευσης σε αυτές τις ηλικίες και η ανάπτυξη της ικανότητας για ενεργητική μουσική ακρόαση, είναι ιδιαίτερα σημαντικές όχι μόνο γενικά για την εκπαίδευση του παιδιού στη μουσική αλλά και γιατί τοποθετούνται οι βάσεις για το μουσικό δυναμικό με το οποίο θα αλληλεπιδρά με τη μουσική σε όλη του τη ζωή μετά (Στάμου, 2013).

1.4. Τυπική και άτυπη μάθηση και διδακτικές προσεγγίσεις της ενεργητικής ακρόασης στα παιδιά πρωτοσχολικής ηλικίας

Σύμφωνα με τις οδηγίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στον χώρο της εκπαίδευσης, συναντώνται τρεις βασικές κατηγορίες μάθησης: η τυπική και η άτυπη (Eurydice, 2023). Η τυπική μάθηση ορίζεται ως η μάθηση που συντελείται σε μια εκπαιδευτική δομή που έχει δημιουργηθεί σε εθνικό επίπεδο γι' αυτόν τον σκοπό, όπως είναι το σχολείο, περιλαμβάνει όλα τα είδη εκπαίδευσης, από την πρωτοβάθμια

εκπαίδευση μέχρι την τριτοβάθμια, και οδηγεί στην αναγνώριση προσόντων συνήθως με τη μορφή πιστοποιητικού ή διπλώματος (ΦΕΚ 254, 2020, Άρθρο 2). Όταν η μάθηση πραγματοποιείται σε οργανωμένα εκπαιδευτικά περιβάλλοντα που δεν ανήκουν όμως στο τυπικό εκπαιδευτικό σύστημα, τότε αναφερόμαστε σε μη τυπική μάθηση (Τσούκας, 2018). Τέτοια εκπαιδευτικά περιβάλλοντα είναι στην Ελλάδα ιδιωτικά εκπαιδευτικά κέντρα, όπου προσφέρονται σε μαθητές όλων των ηλικιών, κυρίως το απόγευμα, μαθήματα μουσικής με πληρωμή, όπως είναι τα Ωδεία, οι Μουσικές Σχολές και τα Μουσικά εργαστήρια.

Η άτυπη μάθηση αφορά μαθησιακές δραστηριότητες που συμβαίνουν εκτός οργανωμένου εκπαιδευτικού πλαισίου, καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του ανθρώπου, όπως για παράδειγμα στο πλαίσιο του ελεύθερου χρόνου ή επαγγελματικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων του ατόμου (ΦΕΚ, 163, 2010, Άρθρο 2). Βασικό γνώρισμα της άτυπης μάθησης είναι ότι οι μαθητές μαθαίνουν χωρίς να καταλαβαίνουν ότι βρίσκονται σε μια εκπαιδευτική διαδικασία, με όχημα το παιχνίδι και την ελεύθερη συμμετοχή τους (Στάμου, 2006. Παπαζαχαρίου-Χριστοφόρου, 2016). Μέσα από την άτυπη μάθηση οι μαθητές ανακαλύπτουν τον κόσμο της μουσικής φυσικά, αβίαστα και με χαρά. Όπως αναφέρει και ο Πλάτων (ό.α. στο Αντωνακάκης & Χιωτάκη, 2007, σελ. 24), η ανατροφή των μικρών παιδιών είναι αναγκαίο να γίνεται με παιγνιώδη τρόπο.

Τα τελευταία χρόνια, στη μουσική εκπαίδευση στα παιδιά πρωτοσχολικής ηλικίας προτείνεται όλο και περισσότερο η χρήση άτυπων διαδικασιών μουσικής μάθησης (Θεοδωρίδης, 2018· Στάμου, 2013). Τα αποτελέσματα ερευνών που μελετούν την επίδραση των άτυπων πλαισίων μουσικής μάθησης στους μαθητές δείχνουν ότι η πιο σημαντική τους επίδραση είναι ότι δημιουργούν στους μαθητές ισχυρά κίνητρα για εμπλοκή στις μουσικές δράσεις (Παπαζαχαρίου-Χριστοφόρου, 2018). Δηλαδή, στο πλαίσιο των διαδικασιών της άτυπης μουσικής μάθησης οι μαθητές απολαμβάνουν τη χαρά της μουσικής μέσα από το παιχνίδι, και γι' αυτόν τον λόγο επιθυμούν να εμπλακούν με αυτή. Σύμφωνα με την Στάμου (2023), μέσα από το παιχνίδι τα παιδιά μπορούν να λειτουργήσουν αυθόρμητα χωρίς να υπάρχει η έννοια του σωστού ή λάθους ή η έννοια της αποτυχίας. Ενισχύουν τη δημιουργικότητά τους μέσα από τη φαντασία τους και διαμορφώνουν έτσι, το περιβάλλον για ακουστική μάθηση. Ένα δεύτερο στοιχείο που προσφέρει το παιχνίδι είναι το «συγκινησιακό βίωμα». Το «συγκινησιακό βίωμα» είναι απαραίτητο στοιχείο για την κατανόηση των πληροφοριών που δέχονται τα παιδιά. Μέσα από τα βιώματα και τα συναισθήματα ένα παιδί μπορεί να κατανοήσει και να αποστηθίσει τη δοσμένη πληροφορία

έτσι ώστε να έχει ουσιαστική μάθηση. Επιπλέον μέσα από το παιχνίδι αναπτύσσεται η επικοινωνία και η συνεργασία με τα μέλη της ομάδας και δεν υπάρχει ο φόβος της αποτυχίας, αφού είναι «ένα παιχνίδι» (Στάμου, 2023).

Τέλος, ένα ακόμη σημαντικό στοιχείο της άτυπης μάθησης είναι το ότι τα παιδιά μαθαίνουν μέσα από την προσπάθειά τους να μιμηθούν τον εκπαιδευτικό. Τα παιδιά βλέπουν και ακούν τον εκπαιδευτικό όταν παίζει ένα μουσικό όργανο ή όταν τραγουδάει και, έχοντάς τον ως πρότυπο, προσπαθούν να κάνουν το ίδιο. Μέσα από αυτή την προσπάθεια για επανάληψη και μίμηση των μουσικών ερεθισμάτων μαθαίνουν να παρατηρούν τα ερεθίσματα, εξερευνούν τις δυνατότητές τους να τα αναπαράγουν, αναπτύσσουν τη λειτουργία του αυτοσχεδιασμού και, έτσι, ανακαλύπτουν τον δικό τους μοναδικό μουσικό χαρακτήρα (Στάμου, 2013).

1.5. Διδακτικές προσεγγίσεις της ενεργητικής ακρόασης στα παιδιά πρωτοσχολικής ηλικίας

Σύμφωνα με τον Θεοδωρίδη (2020, σελ. 322) και το Μουσικοπαιδαγωγικό του Πρόγραμμα για παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας «Φίλοι Μουσικόφιλοι», για την ανάπτυξη της ευαισθητοποίησης των παιδιών στη μουσική είναι σημαντική η γνωριμία τους με τα παρακάτω βασικά στοιχεία της μουσικής:

- Το τέμπο - Ρυθμική αγωγή
- Η διάρκεια των φθόγγων / Ρυθμός
- Το τονικό ύψος / Μελωδία
- Οι δυναμικές / Ένταση
- Η χροιά / Ηχόχρωμα
- Η σιωπή / Παύση
- Η δομή-μορφή / Φόρμα
- Η υφή / Αρμονία

Επίσης, η Κοκκίδου (2015 σελ. 61) επισημαίνει ότι κατά τη διαδικασία ανάπτυξης της ενεργητικής ακρόασης των μαθητών, ένα πρώτο ερώτημα που οφείλει ο/η εκπαιδευτικός να θέτει στα παιδιά μετά την ακρόαση ενός έργου είναι το τί ακούσανε. Οι μαθητές είναι σημαντικό να καλούνται οι ίδιοι να περιγράψουν τη μουσική που άκουσαν με δικά τους λόγια, δηλαδή, να μιλάν για το είδος της μουσικής, τα μουσικά όργανα που έπαιξαν, τον τρόπο που

έγινε η μουσική ανάπτυξη και, ανάλογα με τα ακούσματα και τις γνώσεις τους, να κάνουν και υποθέσεις για την προέλευσή της. Μέσα από αυτή την προσέγγιση οι μαθητές μπορούν στη συνέχεια να αναφερθούν στο πως ένιωσαν ακούγοντας το κομμάτι, ευχάριστα ή δυσάρεστα, αν είχε ενδιαφέρον ή ήταν αδιάφορο. Για την Κοκκίδου (2015) είναι ιδιαίτερα σημαντικό να προηγηθεί πρώτα η συνειδητοποίηση των μαθητών του «τι ακούνε» και στη συνέχεια να ακολουθήσει το «τι τους άρεσε» στο συγκεκριμένο έργο. Με αυτόν τον τρόπο, γνωρίζουν τί χαρακτηρίζει τη μουσική που άκουσαν, ανεξάρτητα από το εάν τελικά τους άρεσε αυτό που άκουσαν ή όχι.

Μια άλλη σημαντική ερώτηση στο πλαίσιο ανάπτυξης της ενεργητικής ακρόασης των μαθητών είναι η ερώτηση: «γιατί το λες / πιστεύεις αυτό;». Οι μαθητές είναι σημαντικό να εκφράζουν τις προτιμήσεις τους και τις σκέψεις τους αιτιολογώντας την άποψή τους. Μετά από αυτήν την ερώτηση, μπορούν ελεύθερα όλα τα παιδιά της τάξης να μπουν σε μια συζήτηση για τις διαφορετικές και μοναδικές απόψεις τους, τις μουσικές τους προτιμήσεις και να αιτιολογήσουν τη θέση τους με τους όρους του κάθε ατόμου, σεβόμενοι όλοι τις απόψεις όλων (Κοκκίδου, 2015).

Έτσι, για την Κοκκίδου (2015, σσ. 131-132), τα προγράμματα σπουδών μουσικής πρέπει να διαμορφώνονται με τέτοιο τρόπο ώστε οι μαθητές/τριες να εξοικειώνονται με τα στοιχεία της μουσικής και παράλληλα:

- να δομούν εμπειρίες,
- να πειραματίζονται και να εξερευνούν,
- να παίζουν μουσική (τραγούδι, εκμάθηση οργάνου/εξοικείωση με όργανα Orff),
- να παίζουν με τη μουσική (φαντασία, κριτική στάση, πολύτεχνες δράσεις),
- να απολαμβάνουν τη μουσική (ακρόαση, προσωπική σχέση με τη μουσική, ενδιαφέρον για τη μουσική πέρα από τα όρια της σχολικής μουσικής εκπαίδευσης),
- να φαντάζονται και να επινοούν,
- να αποφασίζουν, να επιλέγουν και να προκρίνουν (δόμηση αισθητικών κρίσεων αναφορικά με τα μουσικά έργα με τα οποία έρχονται σε επαφή),
- να στοχάζονται για τη μουσική και μέσω της μουσικής,
- να αισθάνονται και να μη διστάζουν να κοινοποιήσουν τα συναισθήματά τους,
- να εξοικειωθούν με μια βασική ορολογία που θα τους επιτρέπει να εκφράζονται με σαφήνεια όταν μιλάνε για τη μουσική,

- να συνεργάζονται και να αυτενεργούν,
- να συνδέουν τη μουσική με τα άλλα σχολικά μαθήματα,
- να νιώθουν αποδέκτες της παγκόσμιας μουσικής κληρονομιάς (ευαισθησία σε όλα τα είδη μουσικής, παράλληλα με τις προσωπικές τους προτιμήσεις),
- να εκφράζονται και να δημιουργούν, και
- να επικοινωνούν, να εκδηλώνονται και να μοιράζονται τις σκέψεις τους και τις ιδέες τους.

1.6. Η αξιολόγηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας

Η αξιολόγηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας προσφέρει στην/στον εκπαιδευτικό σημαντικά στοιχεία τόσο για το εάν επιτεύχθηκαν οι στόχοι της διδασκαλίας της/του όσο και για το ποιες είναι ακόμη οι αδυναμίες των μαθητών ώστε στην επόμενη διδασκαλία να προσαρμόσει ανάλογα τους στόχους της/του. Για την Κοκκίδου σημαντικοί τρόποι αξιολόγησης του μαθήματος της μουσικής είναι (2008):

- Η παρατήρηση (οι μαθητές εκτελούν μια συνοδεία και ο εκπαιδευτικός διαπιστώνει τον βαθμό συντονισμού στην εκτέλεση, την τεχνική ακρίβεια στην απόδοση του ρυθμού κ.ά.).
- Οι δραστηριότητες εκτέλεσης (π.χ., οι μαθητές τραγουδούν και ο εκπαιδευτικός διαπιστώνει αν κατανόησαν και εφάρμοσαν τις εναλλαγές στη δυναμική που διδάχτηκαν).
- Οι δραστηριότητες δημιουργίας (π.χ., ο εκπαιδευτικός αξιολογεί αν οι μαθητές εντάσσουν στις δημιουργίες τους στοιχεία από το μάθημα).
- Η προφορική επικοινωνία (π.χ., οι μαθητές συζητούν και εκφράζουν τις εντυπώσεις τους αναφορικά με μια μουσική εμπειρία, αναφέρουν τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν σε ένα μάθημα, λένε τι τους αρέσει περισσότερο στο μάθημα).
- Η συνέντευξη: οι μαθητές απαντούν σε ερωτήσεις του εκπαιδευτικού ή των συμμαθητών τους αναφορικά με το μάθημα και τη συμμετοχή τους σε αυτό κ.ά.
- Οι ακουστικές/γραφτές δοκιμασίες (tests)
- Τα rubrics: δημιουργία -από τον εκπαιδευτικό- μίας κλίμακας για την κατάκτηση μιας δεξιότητας ή μιας νέας γνώσης. Για παράδειγμα, για τον άξονα του συγχρονισμού στην εκτέλεση τραγουδιού, η κλίμακα της ρουμπρίκας μπορεί να είναι πενταβάθμια (από

το «οι μαθητές είναι απόλυτα συγχρονισμένοι όταν τραγουδούν» ως το «οι μαθητές δυσκολεύονται να συγχρονιστούν σε διάφορα επίπεδα»). Η εκτίμηση για το επίπεδο εμπάθυνας μπορεί να γίνει από τον εκπαιδευτικό αλλά και από τους ίδιους τους μαθητές.

- Το ημερολόγιο αναστοχασμού του εκπαιδευτικού: ο εκπαιδευτικός καταγράφει τις παρατηρήσεις του και τις αντιδράσεις των μαθητών σε κάθε μάθημα, τις δυσκολίες που συνάντησε και τον τρόπο που τις διαχειρίστηκε.
- Η αυτοαξιολόγηση των μαθητών: οι μαθητές διατυπώνουν γραπτά ή προφορικά την κρίση τους αναφορικά με την ατομική τους πρόοδο, καθώς και με τα αποτελέσματα ομαδικών δράσεων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΠΡΟΤΑΣΗ ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΓΙΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΠΡΟΠΑΙΔΕΙΑΣ ΣΕ ΠΑΙΔΙΑ ΗΛΙΚΙΑΣ 6 – 7 ΕΤΩΝ

2.1 Περιγραφή του Πρότζεκτ – Μεθοδολογία

Το παρόν πρότζεκτ αφορά στην πραγματοποίηση εκπαιδευτικής έρευνας δράσης για τη μελέτη της ανάπτυξης της ενεργητικής ακρόασης σε μαθητές πρωτοσχολικής ηλικίας 6-7 ετών, μέσα από τη διδασκαλία μουσικών δραστηριοτήτων άτυπης και τυπικής μάθησης. Η εκπαιδευτική έρευνα δράσης έχει ως αντικείμενο τη μελέτη της εκπαιδευτικής πράξης με στόχο τη βελτίωσή της. Ο/Η εκπαιδευτικός είναι και ερευνητής/ερευνήτρια και ξεκινώντας από την πρακτική μέσα στην τάξη προσπαθεί να ανακαλύψει τρόπους και μέσα που θα τον/την βοηθήσουν να κατανοήσει καλύτερα προβλήματα στη μαθησιακή διαδικασία προκειμένου να τα αντιμετωπίσει αποτελεσματικά και να οδηγήσει τους μαθητές/μαθήτριες στη βέλτιστη μάθηση (Hitchcock & Hughes 1995).

Για την αποτίμηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο το ημερολόγιο αναστοχασμού. Το ημερολόγιο αναστοχασμού συντάσσεται μετά την εκπαιδευτική διαδικασία και έχει ως στόχο την περιγραφή των γεγονότων και την ανάδειξη σημαντικών ή λιγότερο σημαντικών στιγμών του μαθήματος. Έχει ως τελικό σκοπό τον έλεγχο της κατανόησης από τους μαθητές των βασικών εννοιών του μαθήματος και προσφέρει στον εκπαιδευτικό τη δυνατότητα να αναστοχαστεί επάνω στη διαδικασία της διδασκαλίας που πραγματοποιήθηκε και να βελτιώσει τις στρατηγικές του και τη μεθοδολογία του με γνώμονα τη βέλτιστη μάθηση των μαθητών (Σπανάκη, χ.χ.)

Το παρόν πρότζεκτ πραγματοποιήθηκε σε ιδιωτική δομή μη τυπικής εκπαίδευσης, Μουσική Σχολή, όπου οι μαθητές παρακολουθούσαν μία φορά την εβδομάδα ένα 40λεπτο μάθημα *Μουσικής Προπαιδείας*. Τα μαθήματα που καταγράφονται στο πρότζεκτ πραγματοποιήθηκαν στο χρονικό διάστημα: Οκτώβριος 2022- Μάρτιος 2023.

2.2. Συμμετέχοντες

Στα μαθήματα Μουσικής Προπαιδείας συμμετείχαν έξι (6) μαθητές: τρεις (3) μαθήτριες και τρεις (3) μαθητές, ηλικίας 6-7 ετών, τυπικής ανάπτυξης.

2.3. Περιγραφή των μαθημάτων του πρότζεκτ

Στο πλαίσιο του πρότζεκτ πραγματοποιήθηκαν 5 μαθήματα. Τα σχεδιαγράμματα των μαθημάτων βασίστηκαν κυρίως στους άξονες και τις δραστηριότητες που προτείνει το Μουσικοπαιδαγωγικό Πρόγραμμα για παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας «Φίλοι Μουσικόφιλοι» του Νίκου Θεοδωρίδη (2020), αλλά και σε ιδέες της εκπαιδευτικού, σύμφωνα με τις ανάγκες των μαθητών/τριών της ομάδας.

Για την αξιολόγηση της εκπαιδευτικής δράσης έγινε καταγραφή από την εκπαιδευτικό ημερολογίων αναστοχασμού της διδασκαλίας, στα οποία αναφέρεται αναλυτικά: τί συνέβη κατά τη διάρκεια του μαθήματος, πώς αντιδρούσαν τα παιδιά στις δραστηριότητες και αν συμμετείχαν σε αυτές αυθόρμητα και με χαρά, πώς αντιδρούσε η εκπαιδευτικός σε σχέση με την αντίδραση και τη συμπεριφορά των παιδιών, τί τους κινούσε το ενδιαφέρον και τί μπορεί να τα κούρασε ή να μην τους τράβηξε το ενδιαφέρον καθώς και πώς αλληλεπιδρούσαν μεταξύ τους.

2.4 Βασικοί στόχοι του πρότζεκτ

Μέσα από την ανάλυση των ημερολογίων της εκπαιδευτικού βασικοί στόχοι του πρότζεκτ ήταν:

- (α) να αναδειχθεί ο τρόπος με τον οποίο αντιδρούσαν οι μαθητές και οι μαθήτριες στις δραστηριότητες γνωριμίας και εξοικείωσης με τα στοιχεία της μουσικής που τους παρουσιάζονταν
- (β) να αναδειχθεί η ανάπτυξη της εξοικείωσης των μαθητών και μαθητριών με τα στοιχεία της μουσικής και η ανάπτυξη της ενεργητικής τους μουσικής ακρόασης.

2.5. Σχεδιαγράμματα μαθημάτων

Τα μαθήματα ακολούθησαν την παρακάτω δομή:

1^η δραστηριότητα: Μουσικός χαιρετισμός της τάξης

2^η δραστηριότητα: Ακούω και τραγουδώ: ατομικές και ομαδικές δραστηριότητες φωνητικής ανάπτυξης. Παρουσίαση από την εκπαιδευτικό διαστημάτων και κλιμάκων ατομικά και ομαδικά σε κάθε παιδί, στην έκταση της φωνής των παιδιών, με στόχο την ανάπτυξη της σωστής απόδοσης του τονικού ύψους και την ακουστική και φωνητική εξοικείωση με τις μουσικές κλίμακες.

3^η, 4^η κ.λπ δραστηριότητα: Ακουστική εξοικείωση με βασικές παραμέτρους της μουσικής έννοιας στο μάθημα, εξοικείωση μέσα από το βίωμα με το σώμα, εξοικείωση με τη γραπτή τους απόδοση, επανάληψη εννοιών που παρουσιάστηκαν σε προηγούμενο μάθημα

Τελευταία δραστηριότητα: Μουσικός αποχαιρετισμός της τάξης

2.5.1.

- **1ο Μάθημα:**

Τίτλος: Εισαγωγή στην έννοια της έντασης

Ηλικία παιδιών: 6-7 χρονών

Διάρκεια μαθήματος: 40' λεπτά

Γενικοί στόχοι του μαθήματος: Ενεργοποίηση των παιδιών, φωνητική ανάπτυξη, γνωριμία και εξοικείωση με την έννοια της έντασης, εισαγωγή σε ορολογία σχετική με την ένταση, εξοικείωση με τους όρους Forte-δυνατά (F) – Ριανο-σιγανά (p), εξοικείωση με τη μείζονα κλίμακα

Πρώτη δραστηριότητα: Τραγουδοπαιχνίδι καλωσορίσματος: Παιδιά γεια χαρά

Διάρκεια: 5' λεπτά

Ειδικοί στόχοι δραστηριότητας: Μουσικός χαιρετισμός, καλλιέργεια δεξιοτήτων προσοχής και ενεργοποίησης, φωνητική ανάπτυξη, εξοικείωση με αλλαγές στην ένταση, δυνατά και σιγανά, εξοικείωση με τη δεσπόζουσα, τη μέση και την τονική της τονικότητας του τραγουδιού.

Υλικό: Τραγούδι *Παιδιά γεια χαρά*. Συνθέτης/στιχουργός: Νίκος Θεοδωρίδης (Θεοδωρίδης, 2017, σσ. 18-19).

Μεθοδολογία:

Η εκπαιδευτικός και τα παιδιά κάθονται σε κύκλο στα στρώματα που είναι στο πάτωμα της αίθουσας. Η εκπαιδευτικός παίρνει τον τόνο χρησιμοποιώντας το μεταλλόφωνο και ξεκινά να τραγουδά τον μουσικό χαιρετισμό «Παιδιά γεια χαρά». Όσο επαναλαμβάνεται ο χαιρετισμός η εκπαιδευτικός τραγουδά με εναλλαγές στην ένταση και προσκαλεί με το σώμα και το βλέμμα της και τα παιδιά να τη μιμηθούν. Η δραστηριότητα συνεχίζεται μέχρι η εκπαιδευτικός να χαιρετίσει όλα τα παιδιά με το όνομά τους. Στο τέλος, τραγουδά το κατιόν

άρπισμα της πρώτης βαθμίδας της τονικότητας του τραγουδιού, με σχετικές ονομασίες, ξεκινώντας από τη δεσπόζουσα: Σολ – Μι – Ντο και καλεί τα παιδιά να επαναλάβουν μαζί της.

— **Δεύτερη δραστηριότητα:** Η μείζονα κλίμακα δυνατά και σιγανά.

Διάρκεια: 5' λεπτά

Ειδικοί στόχοι δραστηριότητας: Ενεργητική ακρόαση της μείζονας κλίμακας και καλλιέργεια της ικανότητας για τραγούδι της μείζονας κλίμακας με Forte και piano

Μεθοδολογία:

Η εκπαιδευτικός τραγουδά την ανιούσα μείζονα κλίμακα ξεκινώντας από το χαμηλό Ντο. Κατά τη διάρκεια του τραγουδιού με τα χέρια της δείχνει τα διαστήματα που ανεβαίνουν και κατεβαίνουν. Το τραγούδι της κλίμακας επαναλαμβάνεται με διαφορές στην ένταση: ανιούσα και κατιούσα forte, ανιούσα και κατιούσα piano και διάφορες επιλογές που μπορεί να κάνει η εκπαιδευτικός. Τα παιδιά τραγουδάνε μαζί με την εκπαιδευτικό, δείχνουν με τα χέρια τους την κατεύθυνση της κλίμακας και ακολουθούν τα παραδείγματα της έντασης που ακούνε.

Τρίτη δραστηριότητα: Forte ή piano; Τί ακούς ή βλέπεις και πώς το δείχνεις σαν μαέστρος;

Διάρκεια: 10' λεπτά

Βασικοί στόχοι δραστηριότητας: Ενεργητική ακρόαση, εξοικείωση με τις αλλαγές στην ένταση, δυνατά και σιγά, απόδοση των αλλαγών στην ένταση μέσω της κίνησης των χεριών

Υλικά: Ηχείο

Μουσική: : A. Vivaldi. Οι τέσσερις εποχές: Το φθινόπωρο

https://www.youtube.com/watch?v=H7hGiZ579cs&ab_channel=caballerohorus

Μεθοδολογία:

Η εκπαιδευτικός λέει στα παιδιά ότι θα ακούσουν ένα απόσπασμα από τις Τέσσερις εποχές του Βιβάλντι και τους ζητάει να παρατηρήσουν τις αλλαγές στην ένταση της μουσικής, δηλαδή τότε η μουσική ακούγεται σιγά και τότε δυνατά. Ακούγεται το πρώτο μέρος, του Φθινοπώρου, μέχρι το σημείο που ξεκινάει το solo του βιολιού. Συζητάει με τα παιδιά εάν άκουσαν διαφορές στην ένταση της μουσικής. Στη συνέχεια συζητά με τα παιδιά εάν γνωρίζουν τί είναι ο μαέστρος και τί κάνει. Δείχνει στα παιδιά πώς να υποδυθούν τους μαέστρους που δείχνουν τη μουσική που παίζει δυνατά και σιγά, χρησιμοποιώντας τα χέρια τους. Συμφωνούν ότι όταν ανοίγουν οριζόντια τα χέρια τους σημαίνει ότι η μουσική παίζει

δυνατά και όταν τα κλείνουν μεταξύ τους και τα φέρνουν κοντά στο σώμα τους ότι η μουσική είναι σιγά. Ζητάει από τα παιδιά να σηκωθούν και να γίνουν όλοι μαέστροι και να δείξουν με τα χέρια τους τι ακούνε στη μουσική. Βάζει να ακουστεί το έργο μέχρι το σημείο που ξεκινάει το σόλο και όλοι μαζί διευθύνουν τη μουσική κουνώντας αντίστοιχα τα χέρια τους.

Τέταρτη δραστηριότητα: Forte ή piano; Τι ακούς ή βλέπεις και πώς το σημειώνεις.

Διάρκεια: 15' λεπτά

Βασικοί στόχοι δραστηριότητας: Ενεργητική ακρόαση, εξοικείωση με τις αλλαγές στην ένταση, δυνατά και σιγά, γραφική απόδοση του δυνατά και σιγά (F και p)

Υλικά: Ηχείο, μαρκαδόροι, χαρτί

Μουσική: A. Vivaldi. Οι τέσσερις εποχές: Το φθινόπωρο

https://www.youtube.com/watch?v=H7hGiZ579cs&ab_channel=caballerohorus

Μεθοδολογία:

Η εκπαιδευτικός εξηγεί στα παιδιά ότι στη μουσική όταν αναφερόμαστε στο δυνατά και στο σιγανά χρησιμοποιούμε τους μουσικούς όρους Forte, όταν η μουσική είναι δυνατά, και piano, όταν η μουσική είναι σιγά. Δείχνει στον πίνακα τα γράμματα F και p. Μπορεί κάτω από κάθε αρχικό να γράψει και την ελληνική μετάφραση για τη διευκόλυνση των παιδιών. Στη συνέχεια λέει στα παιδιά να ανοίξουν τα τετράδιά τους γιατί θα φτιάξουν έναν μουσικό χάρτη με τα δυνατά και σιγανά που ακούνε στο έργο και ζητάει από τον/την ήχο – βοηθό της να μοιράσει σε όλους από έναν μαρκαδόρο. Εξηγεί ότι θα ξανακούσουν το Φθινόπωρο του Βιβάλντι αλλά αυτήν τη φορά, τη στιγμή της ακρόασης, θα πρέπει να σημειώνουν F και p πάνω στο τετράδιό τους, ανάλογα με το πώς τους φαίνεται η ένταση της μουσικής. Όταν ολοκληρωθεί η ακρόαση η εκπαιδευτικός ζητάει από τα παιδιά να της πούνε τί έγραψαν και ακολουθεί συζήτηση για τα σημεία που η μουσική ήταν δυνατά και σιγά. Στο τέλος ακούνε άλλη μια φορά το έργο συνοδεύοντας το σιγά και το δυνατά με τις κινήσεις των χεριών τους.

Πέμπτη δραστηριότητα: Μουσικός αποχαιρετισμός της ομάδας: Παιδιά γεια χαρά

Διάρκεια: 5' λεπτά

Βασικοί στόχοι δραστηριότητας: Αποχαιρετισμός της ομάδας με ένα τραγούδι, φωνητική ανάπτυξη

Υλικό: Τραγούδι *Παιδιά γεια χαρά*. Συνθέτης/στιχουργός: Νίκος Θεοδωρίδης (Θεοδωρίδης, 2017, σσ. 18-19).

Μεθοδολογία:

Τα παιδιά κάθονται στα στρώματα. Η εκπαιδευτικός παίρνει τον τόνο από το μεταλλόφωνο που έχει μπροστά της και ξεκινάει να τραγουδάει τον μουσικό αποχαιρετισμό «Παιδιά γεια χαρά, θα τα πούμε πάλι την άλλη φορά». Η δραστηριότητα ολοκληρώνεται αφού έχουμε χαιρετίσει όλα τα παιδιά και έχουμε τραγουδήσει το κατιόν άρπισμα Σολ – Μι – Ντο στην τονικότητα του τραγουδιού.

2.5.2.**• 2ο Μάθημα:**

Τίτλος: Εισαγωγή στην έννοια της διάρκειας του ήχου: κοφτός ήχος – ήχος που διαρκεί και τραγουδώ κοφτά (στακάτο) – τραγουδώ ενωμένα (λεγκάτο). Επανάληψη των ιδιοτήτων της έντασης: Forte – δυνατά, piano - σιγανά

Ηλικία παιδιών: 6 – 7 ετών

Διάρκεια διδασκαλίας: 40' λεπτά

Γενικοί στόχοι μαθήματος: Εισαγωγή στις μουσικές έννοιες της διάρκειας: κοφτός ήχος (staccato) και μακρύν ήχος (legato), επανάληψη στις έννοιες Forte και piano

— **Πρώτη δραστηριότητα:** Τραγουδοπαιχνίδι καλωσορίσματος/γνωριμίας: Παιδιά γεια χαρά

Διάρκεια: 5' λεπτά

Στόχοι δραστηριότητας: Μουσικός χαιρετισμός, καλλιέργεια δεξιοτήτων προσοχής και ενεργοποίησης, φωνητική ανάπτυξη.

Υλικό: Τραγούδι *Παιδιά γεια χαρά*. Συνθέτης/στιχουργός: Νίκος Θεοδωρίδης (Θεοδωρίδης, 2017, σσ. 18-19).

Μεθοδολογία:

Τα παιδιά μπαίνουν στην τάξη και κάθονται στα στρώματα για να ξεκινήσουν τον μουσικό χαιρετισμό. Η εκπαιδευτικός παίρνει τον τόνο από το μεταλλόφωνο. Ξεκινάει να τραγουδάει όλοι μαζί τον χαιρετισμό «παιδιά γεια χαρά» χτυπώντας στον παλμό τα χέρια στους μηρούς. Η δραστηριότητα συνεχίζεται μέχρι η εκπαιδευτικός να χαιρετίσει όλα τα παιδιά με το όνομά τους. Στο τέλος, τραγουδά το κατιόν άρπισμα της πρώτης βαθμίδας της τονικότητας του

τραγουδιού, με σχετικές ονομασίες, ξεκινώντας από τη δεσπόζουσα: Σολ – Μι – Ντο και καλεί τα παιδιά να επαναλάβουν μαζί της.

— **Δεύτερη δραστηριότητα:** Ακούω, βλέπω, τραγουδάω. Στακάτο – κοφτά, Λεγκάτο – ενωμένα.

Διάρκεια: 10' λεπτά.

Στόχοι δραστηριότητας: Ακουστική ευαισθητοποίηση στη διάρκεια ενός ήχου, εισαγωγή στις έννοιες κοφτός ήχος και συνεχόμενος και στακάτο και λεγκάτο.

Μεθοδολογία:

Η εκπαιδευτικός εξηγεί στα παιδιά τί σημαίνουν οι έννοιες στακάτο - κοφτά και λεγκάτο - ενωμένα στη μουσική και τους λέει ότι τώρα θα ανέβουμε και θα κατέβουμε την κλίμακα της Ντο μείζονα στακάτο – κοφτά με τα χέρια μας να κάνουν μια μικρή απότομη κίνηση. Αφού επαναλάβουν τον τρόπο τρεις φορές τότε τους λέει ότι θα επαναλάβουν την κλίμακα αλλά αυτήν τη φορά η κίνησή τους θα είναι απαλή και η μελωδία ενωμένη. Αυτό είναι το λεγκάτο και θα ξεκινήσουν να τραγουδάνε επαναλαμβάνοντας για τρεις φορές το ίδιο. Στη συνέχεια μπορεί να κάνει παραλλαγές στην κλίμακα όπως ανεβαίνοντας στακάτο - κατεβαίνοντας λεγκάτο και ούτω καθεξής.

— **Τρίτη δραστηριότητα:** Ακούω και παρατηρώ δυνατά και σιγά

Διάρκεια: 10' λεπτά

Στόχοι δραστηριότητας: Επανάληψη των εννοιών Forte – piano.

Υλικά: Ηχητικός εξοπλισμός, laptop.

Μουσική: Carl Orff, O Fortuna.

<https://www.youtube.com/watch?v=EJC-j3SnXk&list=PLUHZsZaX-dtPodqA5rwlWnx5mvg3OlnT&index=2>

Μεθοδολογία:

Η εκπαιδευτικός ζητάει από τα παιδιά να κάνουν ένα ημικόκλιο για να βλέπουν το βίντεο που προβάλλεται στο laptop. Τους λέει ότι θέλει να παρατηρήσουν στη μουσική που θα ακούσουν πώς αλλάζει η ένταση της μουσικής και αν έχει στοιχεία από το στακάτο και το λεγκάτο που έκαναν νωρίτερα. Όταν ολοκληρωθεί η ακρόαση του κομματιού γίνεται συζήτηση για τις διαφορές της έντασης που ακούσανε στο κομμάτι, για τα σημεία που η χορωδία

τραγουδούσε στακάτο και λεγκάτο και για το πως ένιωσαν τα παιδιά στο άκουσμα της μουσικής.

Τέταρτη δραστηριότητα: Οι πατημασιές των ζώων στο τύμπανο.

Διάρκεια: 7' λεπτά.

Βασικοί στόχοι δραστηριότητας: Αφήγηση, κινητική απόδοση της έντασης και απόδοση στα τύμπανα

Υλικά: Τύμπανα, χαρτιά, μαρκαδόροι.

Μεθοδολογία:

Η εκπαιδευτικός ζητάει από τα παιδιά να σηκωθούν όρθια και τους μοιράζει μικρά τυμπανάκια. Στη συνέχεια τους διηγείται την ιστορία που ακολουθεί χτυπώντας το τύμπανό της, την οποία τα παιδιά θα ακολουθήσουν παίζοντας με τα δικά τους τυμπανάκια και με παραστατικές κινήσεις ανάλογα με το ζητούμενο του παραμυθιού:

Μια φορά κι έναν καιρό ήταν ένας ελέφαντας,

βήματα έκανε μεγάλα και δυνατά ήταν αυτά.

Τί βήματα έκανε ο ελέφαντας; Μεγάλα δυνατά!

Θα έρθετε να κάνουμε ένα μουσικό ταξίδι όλοι μαζί;

Θα πάμε βόλτα στην ζούγκλα να συναντήσουμε τον ελέφαντα που ξεκίνησε το ταξίδι του για να συναντήσει τους φίλους του.

Ο φίλος μου ο ελέφαντας, κάνει βήματα δυνατά, μεγάλα βήματα δυνατά.

Φόρτε, φόρτε δυνατά, φωνάζτε τώρα εσείς παιδιά, αού αού.

Τα όργανα θα πάρουμε φόρτε για να κάνουμε, στη ζούγκλα θα γυρίσουμε, τους φίλους μας να συναντήσουμε.

Ο ελέφαντας ο δυνατός, στη ζούγκλα όπως περπατά,

συνάντησε τη φίλη του την riggy γουρουνίτσα.

Πώς κάνει η riggy γουρουνίτσα; Γρρν γρρν γρρν στακάτο.

Μαζί λοιπόν περπάτησαν, καιμίλαγαν για ώρα, αού φωνάζει ο ελέφαντας και γρρν η γουρουνίτσα και κάπως έτσι έφτασαν να βρουνε το βατράχι. Πώς κάνει το βατράχι; Κουαξ κουαξ. Τώρα θα χοροπηδήσουμε όλοι σαν το βατράχι και θα πούμε ríano – σιγανά κουαξ κουαξ. Μετά θα σηκωθούμε και θα χτυπήσουμε τα όργανά μας πολύ σιγά. Γεια σου ελέφαντα καλέ, γεια σου γουρουνίτσα.

— **Πέμπτη δραστηριότητα:** Οι πατημασιές των ζώων στο τύμπανο, μέρος 2ο.

Διάρκεια: 6' λεπτά.

Βασικοί στόχοι δραστηριότητας: Κινητική απόδοση της έντασης.

Υλικά: Τυμπανάκια, ηχητικός εξοπλισμός.

Μουσική: Carl Orff, O Fortuna.

<https://www.youtube.com/watch?v=EJC-j3SnXk&list=PLUHZsZaX-dtPodqA5rwlWnx5mvg3OllnT&index=2>

Μεθοδολογία:

Η εκπαιδευτικός χωρίζει σε δύο ομάδες ζώων τα αγόρια και τα κορίτσια και τους μοιράζει τυμπανάκια και αβγουλάκια. Τους λέει ότι θα ξανά ακούσουν τη μουσική και αυτή τη φορά όταν θα είναι δυνατά - forte η μουσική θα παίζουν η ομάδα με τα τύμπανα και όταν είναι σιγά – piano η ομάδα με τα αβγουλάκια. Η ομάδα της οποίας δεν είναι η σειρά της μπορεί να γλιστράει π.χ. την μπαγκέτα στο τύμπανο για να ακούγεται piano και τα αβγουλάκια μπορούν να υποδύονται την κίνηση που πλάθουν.

— **Έκτη δραστηριότητα:** Μουσικός αποχαιρετισμός της ομάδας: Παιδιά γεια χαρά

Διάρκεια: 2' λεπτά

Βασικοί στόχοι δραστηριότητας: Αποχαιρετισμός της ομάδας με ένα τραγούδι, φωνητική ανάπτυξη

Υλικό: Τραγούδι *Παιδιά γεια χαρά*. Συνθέτης/στιχουργός: Νίκος Θεοδωρίδης (Θεοδωρίδης, 2017, σσ. 18-19).

Μεθοδολογία:

Τα παιδιά κάθονται στα στρώματα. Η εκπαιδευτικός παίρνει τον τόνο από το μεταλλόφωνο που έχει μπροστά της και ξεκινάει να τραγουδάει τον μουσικό αποχαιρετισμό «Παιδιά γεια χαρά, θα τα πούμε πάλι την άλλη φορά». Η δραστηριότητα ολοκληρώνεται αφού έχουμε χαιρετίσει όλα τα παιδιά και έχουμε τραγουδήσει το κατιόν άρπισμα Σολ – Μι – Ντο στην τονικότητα του τραγουδιού.

2.5.3.

- **3ο Μάθημα:**

Τίτλος: Επανάληψη της διάρκειας του ήχου: κοφτός ήχος – ήχος που διαρκεί

Ηλικία παιδιών: 6 – 7 ετών

Διάρκεια διδασκαλίας: 40' λεπτά

Γενικοί στόχοι μαθήματος: Επανάληψη δραστηριοτήτων σε σχέση με τη διάρκεια του ήχου, εξοικείωση με τον κοφτό ήχο και τον ήχο που διαρκεί

— **Πρώτη δραστηριότητα:** Τραγουδοπαιχνίδι καλωσορίσματος/γνωριμίας: Παιδιά γεια χαρά

Διάρκεια: 5' λεπτά

Ειδικοί στόχοι δραστηριότητας: Μουσικός χαιρετισμός της τάξης, ενεργοποίηση, φωνητική ανάπτυξη, εξοικείωση με αλλαγές στη διάρκεια του ήχου, στακάτο και λεγκάτο, εξοικείωση με τη δεσπόζουσα, τη μέση και την τονική της τονικότητας του τραγουδιού.

Υλικό: Τραγούδι *Παιδιά γεια χαρά*. Συνθέτης/στιχουργός: Νίκος Θεοδωρίδης (Θεοδωρίδης, 2017, σσ. 18-19).

Μεθοδολογία:

Η εκπαιδευτικός και τα παιδιά κάθονται σε κύκλο στα στρώματα που είναι στο πάτωμα της αίθουσας. Η εκπαιδευτικός παίρνει τον τόνο χρησιμοποιώντας το μεταλλόφωνο και ξεκινά να τραγουδά τον μουσικό χαιρετισμό «Παιδιά γεια χαρά». Όσο επαναλαμβάνεται ο χαιρετισμός η εκπαιδευτικός τραγουδά με εναλλαγές στη διάρκεια των ήχων, στακάτο και λεγκάτο, και προσκαλεί με το σώμα και το βλέμμα της τα παιδιά να τη μιμηθούν. Η δραστηριότητα συνεχίζεται μέχρι η εκπαιδευτικός να χαιρετίσει όλα τα παιδιά με το όνομά τους. Στο τέλος, τραγουδά το κατιόν άρπισμα της πρώτης βαθμίδας της τονικότητας του τραγουδιού, με σχετικές ονομασίες, ξεκινώντας από τη δεσπόζουσα: Σολ – Μι – Ντο και καλεί τα παιδιά να επαναλάβουν μαζί της.

— **Δεύτερη δραστηριότητα:** Η μείζονα κλίμακα στακάτο, λεγκάτο, δυνατά και σιγανά.

Διάρκεια: 10' λεπτά

Ειδικοί στόχοι δραστηριότητας: Ενεργητική ακρόαση της μείζονας κλίμακας και καλλιέργεια της ικανότητας για τραγούδι της μείζονας κλίμακας, εξοικείωση με το τραγούδι της κλίμακας στακάτο, λεγκάτο, δυνατά και σιγανά.

Μεθοδολογία:

Η εκπαιδευτικός τραγουδά την ανιούσα μείζονα κλίμακα ξεκινώντας από το χαμηλό Ντο. Κατά τη διάρκεια του τραγουδιού με τα χέρια της δείχνει τα διαστήματα που ανεβαίνουν και κατεβαίνουν. Το τραγούδι της κλίμακας επαναλαμβάνεται με διαφορές στην ένταση και στον τρόπο του τραγουδιού, κοφτά και λεγκάτο, σε συνδυασμούς που επιλέγει η εκπαιδευτικός. Στο τέλος ρωτά τα παιδιά: Ποιος θα μας πει πώς να τραγουδήσουμε τη μείζονα κλίμακα; Κοφτά ή λεγκάτο; Δυνατά ή σιγανά;

— **Τρίτη δραστηριότητα:** Το πείραμα της καμπάνας και της κασετίνας

Διάρκεια: 17' λεπτά

Βασικοί στόχοι δραστηριότητας: Αντίληψη της διαφοράς της διάρκειας του ήχου σε μεταλλικά και ξύλινα όργανα.

Υλικά: Καμπάνα, Κασετίνα

Μεθοδολογία:

Στην πρώτη φάση της δραστηριότητας η εκπαιδευτικός λέει στα παιδιά να κάτσουν σε έναν κύκλο. Τους εξηγεί ότι θα πρέπει να σηκώσουν το ένα χέρι ψηλά και να το κρατήσουν σηκωμένο για όση ώρα θα διαρκεί ο ήχος του μουσικού οργάνου που θα παίξει. Χτυπάει την κουδούνα μια φορά και την γυρνάει από όλα τα παιδιά κοντά στο αφτί τους. Μπορεί να επαναλάβει το χτύπημα και δεύτερη φορά έτσι ώστε όλα τα παιδιά να νιώσουν τη διαφορά της έντασης του χτυπήματος στην αρχή σε σχέση με τον ήχο που σβήνει στο τέλος. Όταν ολοκληρωθεί το «ταξίδι» του ήχου θα ρωτήσει τα παιδιά τί παρατήρησαν καθ' όλη τη διάρκεια. Την ίδια διαδικασία θα επαναλάβει με την κασετίνα. Αυτή τη φορά μπορεί να κάνει παραπάνω επαναλήψεις στο χτύπημα, να περάσει από όλα τα παιδιά και στο τέλος να συζητήσουν για την σύντομη διακοπή του ήχου στην κασετίνα σε σχέση με την μεγαλύτερη διάρκεια που είχε η καμπάνα.

Στη δεύτερη φάση η δασκάλα θα χωρίσει τα παιδιά σε ομάδες το πολύ μέχρι τρία παιδιά η κάθε ομάδα. Θα γυρίσει στην κάθε ομάδα, θα χτυπήσει την καμπάνα και θα πει στα παιδιά να ακουμπήσουν πάρα πολύ ελαφριά το δάχτυλό τους επάνω για να νιώσουν τις δονήσεις. Θα επαναλάβει το ίδιο με την κασετίνα. Στο τέλος θα συζητήσουνε το τρέμουλο που ένιωσαν

όταν ακούμπησαν την καμπάνα σε σχέση με τον στακάτο ήχο της κασετίνας. Γιατί πιστεύουν ότι συνέβη αυτό; Ακολουθεί συζήτηση στην τάξη.

— **Τέταρτη δραστηριότητα:** Στακάτο και λεγκάτο με το αερόστατο

Διάρκεια: 5' λεπτά

Υλικά: Ηχητικός εξοπλισμός, πανί – αερόστατο

Μουσική: Γιώργος Χατζηπιερής. Χίλιες και μία νύχτες.

<https://www.youtube.com/watch?v=kyB6-40JfDI>

Στόχοι δραστηριότητας: Αντίληψη και κινητική απόδοση της διάρκειας των ήχων

Μεθοδολογία:

Η εκπαιδευτικός ανοίγει το αερόστατο στην τάξη και εξηγεί στα παιδιά ότι θα πρέπει να το κουνήσουν συγχρονισμένα σύμφωνα με τη μουσική που θα ακούν. Θα πρέπει να προσέχουν τότε ο ήχος είναι συνεχόμενος – legato για να κάνουν απαλές μεγάλες κινήσεις, και τότε κοφτός – staccato για να κάνουν κοφτές κινήσεις. Κατά τη διάρκεια του κομματιού η δασκάλα μπορεί να το σταματάει για να αντιληφθούν και την έννοια της παύσης. Όταν θα έχει ολοκληρωθεί μια φορά το κομμάτι, μπορεί να το επαναλάβει και τη δεύτερη φορά να λέει σε ένα – ένα τα παιδιά να μπαίνουν από κάτω κάθε φορά που αλλάζει φράση το κομμάτι.

— **Πέμπτη δραστηριότητα:** Μουσικός αποχαιρετισμός της ομάδας: Παιδιά γεια χαρά

Διάρκεια: 3' λεπτά

Βασικοί στόχοι δραστηριότητας: Αποχαιρετισμός της ομάδας με ένα τραγούδι, φωνητική ανάπτυξη

Υλικό: Τραγούδι *Παιδιά γεια χαρά*. Συνθέτης/στιχουργός: Νίκος Θεοδωρίδης (Θεοδωρίδης, 2017, σσ. 18-19).

Μεθοδολογία:

Τα παιδιά κάθονται στα στρώματα. Η εκπαιδευτικός παίρνει τον τόνο από το μεταλλόφωνο που έχει μπροστά της και ξεκινάει να τραγουδάει τον μουσικό αποχαιρετισμό «Παιδιά γεια χαρά, θα τα πούμε πάλι την άλλη φορά». Η δραστηριότητα ολοκληρώνεται αφού έχουμε χαιρετίσει όλα τα παιδιά και έχουμε τραγουδήσει το κατίον άρπισμα Σολ – Μι – Ντο στην τονικότητα του τραγουδιού.

2.5.4.

- **4ο Μάθημα:**

Τίτλος: Εισαγωγή στην έννοια της ρυθμικής αγωγής (tempo): αργά και γρήγορα

Ηλικία παιδιών: 6 – 7 ετών

Διάρκεια διδασκαλίας: 40' λεπτά

Γενικοί στόχοι μαθήματος: Εξοικείωση με την έννοια του τέμπο, αργά - γρήγορα, ακουστική ευαισθητοποίηση στο αργά και το γρήγορα,

— **Πρώτη δραστηριότητα:** Τραγουδοπαιχνίδι καλωσορίσματος: Παιδιά γεια χαρά, αργά και γρήγορα

Διάρκεια: 5' λεπτά

Στόχοι δραστηριότητας: Μουσικός χαιρετισμός, καλλιέργεια δεξιοτήτων προσοχής και ενεργοποίησης, φωνητική ανάπτυξη, εξοικείωση με αλλαγές στην ταχύτητα του τραγουδιού: αργά και γρήγορα

Υλικό: Τραγούδι *Παιδιά γεια χαρά*. Συνθέτης/στιχουργός: Νίκος Θεοδωρίδης (Θεοδωρίδης, 2017, σσ. 18-19).

Μεθοδολογία:

Τα παιδιά μπαίνουν στην τάξη και κάθονται στα στρώματα για να ξεκινήσουν τον μουσικό χαιρετισμό. Η εκπαιδευτικός εξηγεί ότι στη μουσική έχουμε το *τέμπο* που αναφέρεται στο πόσο αργά ή γρήγορα θα τραγουδήσουμε ή θα παίξουμε ένα κομμάτι και ζητάει από όλους να είναι πολύ προσεκτικοί γιατί καθ' όλη τη διάρκεια του μουσικού χαιρετισμού θα αλλάζει το τέμπο και θα πρέπει όλοι να την ακολουθούν. Παίρνει τον τόνο από το μεταλλόφωνο και ξεκινάει να τραγουδάει όλοι μαζί τον χαιρετισμό «παιδιά γεια χαρά» χτυπώντας στον παλμό τα χέρια στους μηρούς. Η εκπαιδευτικός κατά καιρούς τραγουδά πιο αργά ή πιο γρήγορα. Η δραστηριότητα συνεχίζεται μέχρι η εκπαιδευτικός να χαιρετίσει όλα τα παιδιά με το όνομά τους. Στο τέλος, τραγουδά το κατιόν άρπισμα της πρώτης βαθμίδας της τονικότητας του τραγουδιού, με σχετικές ονομασίες, ξεκινώντας από τη δεσπόζουσα: Σολ – Μι – Ντο και καλεί τα παιδιά να επαναλάβουν μαζί της.

— **Δεύτερη δραστηριότητα:** Ακούω και τραγουδώ με διάφορους τρόπους

Διάρκεια: 10' λεπτά.

Στόχοι δραστηριότητας: Ακουστική ευαισθητοποίηση στα διαστήματα, στο αργά – γρήγορα, λεγκάτο – στακάτο.

Μεθοδολογία:

Η δασκάλα απευθύνεται σε κάθε παιδί ξεχωριστά. Του τραγουδάει σε τρίτες και πέμπτες και το παιδί πρέπει να επαναλάβει ό,τι άκουσε. Ανάλογα με τις δυνατότητες και το επίπεδο του κάθε παιδιού του τραγουδά μεγαλύτερα διαστήματα. Για την ολοκλήρωση της δραστηριότητας τα παιδιά σαν ομάδα τραγουδούν την μείζονα κλίμακα ξεκινώντας από τη νότα Ντο ανεβαίνοντας αργά με λεγκάτο και κατεβαίνοντας γρήγορα με στακάτο. Θα επαναλάβουν την κλίμακα μετά με τον αντίθετο τρόπο, δηλαδή ανεβαίνοντας γρήγορα με λεγκάτο και κατεβαίνοντας αργά με στακάτο. Η δραστηριότητα επαναλαμβάνεται για μερικές φορές ακόμα με διάφορους τρόπους.

— **Τρίτη δραστηριότητα:** Τσάρλι Τσάπλιν / Σαρλό: Ένας κλόουν σε 3 ταχύτητες.

Διάρκεια: 15' λεπτά.

Στόχοι δραστηριότητας: Ενεργοποίηση και εκφραστική κίνηση με εναλλαγή ταχύτητας, εισαγωγή στους μουσικούς όρους *moderato*, *adagio* – *largo*, *allegro* – *presto*.

Μουσική: Cinéma των Andrée Huet, Pierre Chêne & Benoît Charvet.

https://www.youtube.com/watch?v=iG4_vRY5hXk

Μεθοδολογία:

Η εκπαιδευτικός αναφέρει στα παιδιά τους μουσικούς όρους *Moderato* (κανονικά), *Adagio* ή *Largo* (αργά), *Allegro* ή *Presto* (γρήγορα). Τους βάζει να ακούσουν το κομμάτι του Benoit Charvet – Cinéma και τους ζητάει να παρατηρήσουν τις αλλαγές που συμβαίνουν στην ταχύτητα της μουσικής. Όταν τελειώσει η μουσική ρωτάει τα παιδιά τί παρατήρησαν και ακολουθεί συζήτηση για τις αλλαγές στην ταχύτητα που ακούστηκαν. Στη συνέχεια τους λέει πως τώρα θα μιμηθούν όλοι μαζί τον Σαρλό και τους ζητά να κάνουν ό,τι κάνει. Με την καθοδήγηση της εκπαιδευτικού, στην αρχή κινούνται όπως ο Σαρλό (όπως οι πιγκουίνοι). Όταν φτάσει η πρώτη αλλαγή στη μουσική παγώνουν και να κάνουν ότι τραβάνε τις τσιράντες τους. Συνεχίζουν πάλι να περπατούν όπως ο Σαρλό. Στη δεύτερη αλλαγή μπορούν να χαιρετίσουν, στην τρίτη να κάνουν ότι τους παίρνει ο αέρας, στην τέταρτη ότι κρατάνε

μπαστούνι. Τις κινήσεις αυτές τις επαναλαμβάνουν ακολουθώντας την ταχύτητα της μουσικής. Μέτρια, αργά και, στο τέλος, πολύ γρήγορα.

— **Τέταρτη δραστηριότητα:** Ο Μαέστρος βοηθός διευθύνει με *Forte* – δυνατά, *Piano* – σιγανά.

Διάρκεια: 7' λεπτά.

Βασικοί στόχοι δραστηριότητας: Ενεργητική ακρόαση, επανάληψη του *forte* – *piano*, ακρόαση μουσικού έργου.

Υλικά: Συσκευή παραγωγής ήχου

Μουσική: Antonio Vivaldi – Οι τέσσερις εποχές – Φθινόπωρο, Μέρος Ι: *Allegro* από το 20:55 έως το 21:27 στο <https://www.youtube.com/watch?v=YnDLlajMxyo>

Μεθοδολογία:

Η εκπαιδευτικός ρωτάει τα παιδιά αν θυμούνται όλοι τί σημαίνει *Forte* (F) και τί *piano* (p) στη μουσική και πώς το συμβολίζουμε. Στη συνέχεια ζητάει από την τάξη να σηκωθούν όλοι όρθιοι και από ένα παιδί να έρθει δίπλα της για να κάνει τον βοηθό Μαέστρο. Τους θυμίζει τον τρόπο που δείχνουμε με τα χέρια το *Forte* και το *piano*, επαναλαμβάνει ότι όλοι θα ακολουθήσουμε τη διεύθυνση του βοηθού μαέστρου και βάζει τη μουσική να παίξει. Όσο ο/η βοηθός διευθύνει η εκπαιδευτικός βοηθάει σε όποιο σημείο χρειάζεται και παράλληλα παρατηρεί το πόσο έχουν αντιληφθεί τα παιδιά την έννοια του *Forte* – *piano*. Η δραστηριότητα ολοκληρώνεται όταν ο βοηθός δώσει το σήμα με μια αναπνοή και κλείσιμο των δαχτύλων των χεριών.

— **Πέμπτη δραστηριότητα:** Μουσικός αποχαιρετισμός της ομάδας: Παιδιά γεια χαρά

Διάρκεια: 3' λεπτά

Βασικοί στόχοι δραστηριότητας: Αποχαιρετισμός της ομάδας με ένα τραγούδι, φωνητική ανάπτυξη

Υλικό: Τραγούδι *Παιδιά γεια χαρά*. Συνθέτης/στιχουργός: Νίκος Θεοδωρίδης (Θεοδωρίδης, 2017, σσ. 18-19).

Μεθοδολογία:

Τα παιδιά κάθονται στα στρώματα. Η εκπαιδευτικός παίρνει τον τόνο από το μεταλλόφωνο που έχει μπροστά της και ξεκινάει να τραγουδάει τον μουσικό αποχαιρετισμό «Παιδιά γεια χαρά, θα τα πούμε πάλι την άλλη φορά». Η δραστηριότητα ολοκληρώνεται αφού έχουμε

χαιρετίσει όλα τα παιδιά και έχουμε τραγουδήσει το κατιόν άρπισμα Σολ – Μι – Ντο στην τονικότητα του τραγουδιού.

2.5.5.

- **5ο Μάθημα:**

Τίτλος: Επανάληψη των εννοιών της ρυθμικής αγωγής (tempo): αργά και γρήγορα, της διάρκειας, κοφτά-συνεχόμενα και της έντασης δυνατά-σιγανά

Ηλικία παιδιών: 6 – 7 ετών

Διάρκεια διδασκαλίας: 40' λεπτά

Γενικοί στόχοι μαθήματος: Εξοικείωση με την έννοια του τέμπο, αργά - γρήγορα, ακουστική ευαισθητοποίηση στο αργά και το γρήγορα

— **Πρώτη δραστηριότητα:** Τραγουδοπαιχνίδι καλωσορίσματος: Παιδιά γεια χαρά, αργά και γρήγορα

Διάρκεια: 5' λεπτά

Στόχοι δραστηριότητας: Μουσικός χαιρετισμός, καλλιέργεια δεξιοτήτων προσοχής και ενεργοποίησης, φωνητική ανάπτυξη, εξοικείωση με αλλαγές στην ταχύτητα του τραγουδιού: αργά και γρήγορα

Υλικό: Τραγούδι *Παιδιά γεια χαρά*. Συνθέτης/στιχουργός: Νίκος Θεοδωρίδης (Θεοδωρίδης, 2017, σσ. 18-19).

Μεθοδολογία:

Τα παιδιά μπαίνουν στην τάξη και κάθονται στα στρώματα για να ξεκινήσουν τον μουσικό χαιρετισμό. Η εκπαιδευτικός ενημερώνει τα παιδιά ότι θα χαιρετηθούν αλλάζοντας την ταχύτητα του τραγουδιού και ότι θα πρέπει όλοι να είναι προσεκτικοί για να την ακολουθούν. Παίρνει τον τόνο από το μεταλλόφωνο και ξεκινάει να τραγουδάνε όλοι μαζί τον χαιρετισμό «παιδιά γεια χαρά» χτυπώντας στον παλμό τα χέρια στους μηρούς. Η εκπαιδευτικός κατά καιρούς τραγουδά πιο αργά ή πιο γρήγορα. Η δραστηριότητα συνεχίζεται μέχρι η εκπαιδευτικός να χαιρετίσει όλα τα παιδιά με το όνομά τους. Στο τέλος, τραγουδά το κατιόν άρπισμα της πρώτης βαθμίδας της τονικότητας του τραγουδιού, με σχετικές ονομασίες, ξεκινώντας από τη δεσπόζουσα: Σολ – Μι – Ντο και καλεί τα παιδιά να επαναλάβουν μαζί της.

— **Δεύτερη δραστηριότητα:** Ακούω και τραγουδώ με διάφορους τρόπους

Διάρκεια: 10' λεπτά.

Στόχοι δραστηριότητας: Ακουστική ευαισθητοποίηση στα διαστήματα, στο αργά – γρήγορα, λεγκάτο – στακάτο

Μεθοδολογία:

Η δασκάλα απευθύνεται σε κάθε παιδί ξεχωριστά. Του τραγουδάει διαστήματα με τρίτες και πέμπτες και το παιδί πρέπει να επαναλάβει ό,τι άκουσε. Ανάλογα με τις δυνατότητες και το επίπεδο του κάθε παιδιού, του τραγουδά μεγαλύτερα διαστήματα. Για την ολοκλήρωση της δραστηριότητας τα παιδιά σαν ομάδα τραγουδούν την μείζονα κλίμακα ξεκινώντας από τη νότα Ντο ανεβαίνοντας αργά με λεγκάτο και κατεβαίνοντας γρήγορα με στακάτο. Θα επαναλάβουν την κλίμακα μετά με τον αντίθετο τρόπο, δηλαδή ανεβαίνοντας γρήγορα με λεγκάτο και κατεβαίνοντας αργά με στακάτο. Η δραστηριότητα επαναλαμβάνεται για μερικές φορές ακόμα με διάφορους τρόπους.

— **Τρίτη δραστηριότητα:** Ο κλέφτης των φωνών.

Διάρκεια: 15' λεπτά.

Βασικοί στόχοι δραστηριότητας: Φωνητική ανάπτυξη, εύρεση της φωνής, εξοικείωση με την απόδοση ήχων δυνατά και σιγανά

Υλικά: Ηχητικός εξοπλισμός

Μουσική: Camille Saint-Saens: Το Καρναβάλι των ζώων. Εισαγωγή: Το εμβατήριο των λιονταριών

https://www.youtube.com/watch?v=rE4CATvZ188&list=PL5EDDC3CD0593C9E0&ab_channel=RoyalDukeJam

Μεθοδολογία:

Η εκπαιδευτικός ορίζει ένα παιδί ως τον «κλέφτη των φωνών». Λέει στα υπόλοιπα παιδιά να διαλέξουν ένα ζώο που θέλουν να υποδυθούν και να φτιάξουν όρθια έναν κύκλο. Τους λέει ότι για όσο διαρκεί το κομμάτι θα πρέπει να κάνουν τη φωνή του ζώου που επέλεξαν και ανάλογα με το αν ανοίγει τα χέρια της θα ακούγεται δυνατά η φωνή τους ή σιγά. Στη συνέχεια βάζει τη μουσική να ακούγεται και ο/η κλέφτης των φωνών θα ακουμπάει ένα παιδί/ζώακι στον ώμο για να του κλέβει τη φωνή. Όταν ο κλέφτης ακουμπήσει το παιδί και του κλέψει τη φωνή τότε το παιδί θα πρέπει να καθίσει κάτω μέχρι να του ξανά δώσει πίσω τη φωνή του. Μπορεί κατευθείαν να ορίσει άλλον «κλέφτη των φωνών» κατά τη διάρκεια του κομματιού

για να περάσουν περισσότερα παιδιά από τη θέση του «κλέφτη». Όταν ολοκληρωθεί το κομμάτι ζητάει από όλα τα παιδιά να κάνουν αυτήν τη φορά τις φωνές των ζώων όλοι μαζί και ανάλογα με το ζώο ακολουθούν και την ένταση της φωνής τους. Π.χ. ο λύκος ή το λιοντάρι μπορούν να ακουστούν δυνατά ενώ η γατούλα να ακουστεί σιγά.

— **Τέταρτη δραστηριότητα:** Αράμ – σαμ – σαμ/Στα γόνατα.

Διάρκεια: 5'

Στόχοι δραστηριότητας: φωνητική ανάπτυξη, εξοικείωση με το τραγούδι γρήγορα και αργά

Μεθοδολογία:

Η εκπαιδευτικός λέει στα παιδιά ότι θα μάθουν ένα καινούριο τραγούδι. Τους αναφέρει ότι θα πρέπει να είναι πολύ προσεκτικά γιατί παράλληλα με τους στίχους του κομματιού θα πρέπει να μάθουν και τις κινήσεις των χεριών. Ξεκινάει να τους τραγουδάει το κομμάτι ενώ παράλληλα κάνει όλες τις κινήσεις για να τις βλέπουν τα παιδιά. Στη συνέχεια ζητάει από ένα παιδί να γίνει μαέστρος και του εξηγεί ότι τώρα αυτό θα πρέπει να δείχνει τις κινήσεις σύμφωνα με το τέμπο και τους στίχους του τραγουδιού. Αν υπάρχει χρόνος μπορούν να περάσουν όλα τα παιδιά από τη θέση του μαέστρου.

— **Πέμπτη δραστηριότητα:** Μουσικός αποχαιρετισμός της ομάδας: Παιδιά γεια χαρά

Διάρκεια: 5' λεπτά

Βασικοί στόχοι δραστηριότητας: Αποχαιρετισμός της ομάδας με ένα τραγούδι, φωνητική ανάπτυξη

Υλικό: Τραγούδι *Παιδιά γεια χαρά*. Συνθέτης/στιχουργός: Νίκος Θεοδωρίδης (Θεοδωρίδης, 2017, σσ. 18-19).

Μεθοδολογία:

Τα παιδιά κάθονται στα στρώματα. Η εκπαιδευτικός παίρνει τον τόνο από το μεταλλόφωνο που έχει μπροστά της και ξεκινάει να τραγουδάει τον μουσικό αποχαιρετισμό «Παιδιά γεια χαρά, θα τα πούμε πάλι την άλλη φορά». Η δραστηριότητα ολοκληρώνεται αφού έχουμε χαιρετίσει όλα τα παιδιά και έχουμε τραγουδήσει το κατιόν άρπισμα Σολ – Μι – Ντο στην τονικότητα του τραγουδιού.

2.6. Αποσπάσματα από τα ημερολόγια αναστοχασμού

Μετά από κάθε διδασκαλία τηρήθηκαν ημερολόγια αναστοχασμού από την εκπαιδευτικό. Από τα ημερολόγια αυτά ακολουθούν αποσπάσματα, οργανωμένα σε ενότητες οι οποίες έχουν να κάνουν: (α) με τις αντιδράσεις των παιδιών στις δραστηριότητες εισαγωγής και εξοικείωσής τους με τις μουσικές έννοιες που παρουσιάστηκαν, (β) την απόδοσή τους στις δραστηριότητες και (γ) γενικές παρατηρήσεις για τη συμπεριφορά των παιδιών στα μαθήματα.

2.6.1. Αποσπάσματα σε σχέση με τις αντιδράσεις των παιδιών στις δραστηριότητες

(α) Στιγμές χαράς και ενθουσιασμού

... Όταν ξεκινήσαμε να τραγουδάμε τον μουσικό χαιρετισμό «παιδιά γεια χαρά» τους τραγουδούσα με έντονες αλλαγές στην ένταση και τα παιδιά ανταποκρίθηκαν αμέσως σε αυτές τις αλλαγές **με χαρά**. Θυμάμαι να βλέπω ενθουσιασμένες φατσούλες να προσπαθούν να κάνουν το ίδιο με εμένα. Τον Μ. να χαίρεται που αμέσως κατάλαβε τί έπρεπε να κάνει και να μου δείχνει με όλο του το σώμα ότι συμμετέχει, την Α. να έχει το γλυκό της χαμόγελο κοιτώντας με νόημα ότι καταλαβαίνει την αντίθεση του Forte – piano, την Ε. με τα σπινθηροβόλα μάτια της να ενθουσιάζεται για ό,τι κι αν συνέβαινε, την Μ. που πάντα ήταν το ήσυχο κορίτσι της τάξης, τον Δ. που πάντα τσιμπιόταν με τον Μ. να προσπαθεί να κάνει τις εναλλαγές και τον Κ. κάθε φορά που τραγουδούσαμε δυνατά να πετάγεται όρθιος με τα χέρια ψηλά και όταν τραγουδούσαμε σιγά να κάθεται και να βάζει τα χέρια του κάτω από τα πόδια του. ...[Ημερολόγιο αναστοχασμού Ι]

... Συνεχίζοντας είπα στα παιδιά ότι θα ακούσουμε το πρώτο μέρος από το φθινόπωρο του Βιβάλντι και θέλω να παρατηρήσουν τις εναλλαγές της έντασης. Την πρώτη φορά που το άκουσαν τους **έκανε τρομερή εντύπωση και ήταν πολύ συγκεντρωμένα** στη μουσική. Αφού το ακούσαμε μια φορά τους είπα να πάρουν το μουσικό τους τετράδιο γιατί θα το ακούσουμε για δεύτερη φορά... [Ημερολόγιο αναστοχασμού Ι]

... Ο χρόνος μας σχεδόν τελείωνε, μας είχαν μείνει μόνο λίγα λεπτά. Ξεκίνησα να τους λέω «για το επόμενο μάθημα θα...» και ακούγεται η φωνή της Ε. να με ρωτάει «τελειώσαμε;» σαν να είχε περάσει πολύ γρήγορα ο χρόνος και να μην το καταλάβανε, εγώ

κοιτάω γρήγορα την ώρα και της απαντάω: «όχι βέβαια ακόμα δεν έχουμε τελειώσει» και ακούω τον Μ. να φωνάζει: «γεεεε» και ο Δ. να συμπληρώνει: «θα έπρεπε να κάνουμε τον χαιρετισμό για να φύγουμε! Δεν έχουμε τελειώσει ακόμα!» και ο Μ. να με ξαναρωτάει: «θα φύγουμε τώρα;» με παράπονο στη φωνή και το βλέμμα του και του απάντησα με πολλή χαρά ότι συνεχίζουμε. Μάλλον είχα χάσει κι εγώ για λίγο την αίσθηση του χρόνου εκείνη τη στιγμή. [Ημερολόγιο αναστοχασμού II]

... Τα παιδιά μπήκαν μέσα στην αίθουσα πολύ χαρούμενα και με ρωτούσαν τί θα κάνουμε σήμερα: «Θα κάνουμε τον κλέφτη των φωνών;». Άρχισε ένα παιχνίδι με το ότι η Μ. (που ήταν το πιο ήσυχο και συνεσταλμένο παιδί) είπε ότι αυτό θα κάνουμε, το διάλεξε, άλλοι φώναζαν όχι δεν το ζήτησε άλλοι το ζήτησε και η Μ. καθόταν στην γωνία της χαμογελώντας και μη λέγοντας τίποτα. Μετά άρχισαν να με ρωτάνε ποιος θα γίνει ο ηχο-βοηθός σήμερα, ο Μ. μου είπε δε θέλει γιατί ήταν την προηγούμενη φορά και να γίνει κάποιος άλλος σήμερα. Με εξέπληξε γιατί πάντα ήθελε να είναι ο πρώτος σε κυρίαρχη θέση αλλά αυτή τη φορά σκέφτηκε ότι το δίκαιο είναι να μπει κάποιος άλλος σαν βοηθός μου. [Ημερολόγιο αναστοχασμού IV]

Μια από τις αγαπημένες τους στιγμές ήταν όταν έφτανε η σειρά να χαιρετίσουν εμένα και θα έλεγαν «γεια σου κυρία Πηγή, γεια σου δασκάλα, γεια μου γεια χαρά μου», με ότι τρόπο θέλαν αυτά. Αυτό ξεκίνησε σαν αστείο σε ένα μάθημα, μια από αυτές τις δύσκολες μέρες που τα παιδιά είναι σε έξαλλη κατάσταση και δε μπορούν να συγκεντρωθούν με τίποτα και να συμμετέχουν όλα μαζί, οπότε κι εγώ για να τραβήξω την προσοχή τους άλλαξα το κομμάτι και συμπεριέλαβα τον εαυτό μου. Στην αρχή είχαν παραξενευτεί αλλά τους άρεσε γιατί νομίζω ότι με ένιωσαν περισσότερο κοντά τους, σαν να μπορούσα ξαφνικά να τα καταλάβω με έναν διαφορετικό, μοναδικό ίσως, δικό μας τρόπο και αυτό τελικά λειτούργησε πολύ θετικά και στα επόμενα μαθήματα. [Ημερολόγιο αναστοχασμού V]

... Είχε πλέον τελειώσει ο χρόνος μας οπότε ζήτησα από τα παιδιά να καθίσουν για να τραγουδήσουμε το αποχαιρετιστήριο τραγούδι μας «παιδιά γεια χαρά». Ξεκινήσαμε με πολύ χαρά και *allegro* να τραγουδάμε όλοι μαζί, συνεχίσαμε *largo* και επανήλθαμε με *allegro* στην ολοκλήρωση του κομματιού. Τραγουδήσαμε το άρπισμα της Ντο μείζονα κλίμακας σε

τρίτη κατιούσα «Σολ – Μι – Ντο», ευχαρίστησα τα παιδιά και έφυγαν από την τάξη χαμογελαστά και χαρούμενα.

(β). Απόδοση των παιδιών στις δραστηριότητες

...Άρπαξα την ευκαιρία και έβαλα κατευθείαν τον Δ. να διευθύνει. Η πρώτη του ερώτηση ήταν αν θα πρέπει να ακούει πολύ προσεκτικά τη μουσική και αμέσως του απάντησα ότι φυσικά πρέπει να την ακούει γιατί τώρα θα διευθύνει και όλη η τάξη θα κοιτάει τις δικές του κινήσεις. Του έδειξα άλλη μια φορά τις κινήσεις που πρέπει να κάνει “ανοίγω Forte, κλείνω piano”. Του είπα δυνατά: «Μαέστρο Δ. είσαι έτοιμος να γίνεις ο μαέστρος μας;» Κι εκείνος αμέσως μου απάντησε «όχιιι δεν είμαιιι». Ωστόσο με το που ξεκίνησε η μουσική ήταν καταπληκτικός μαέστρος, συγκεντρωμένος στις κινήσεις του και τα παιδιά τον υποστήριζαν κάνοντας απόλυτη ησυχία και ακολουθώντας τη διεύθυνσή του. Μόλις τελείωσε η μουσική τους είπα «Μπράβο ήσασταν όλοι καταπληκτικοί», έδωσα το χέρι μου και συγχαρητήρια στον μαέστρο, ακούγοντας παράλληλα τον Μ. να μου λέει: «λεφτά να του δώσετε». Γελάσαμε όλοι και του είπα ότι θα του δώσω συγχαρητήρια και πως η ομάδα μόλις μάζεψε 30 πόντους! [Ημερολόγιο αναστοχασμού I]

... Αφού ολοκληρώσαμε αυτή τη δραστηριότητα, τούς ενημέρωσα ότι ήρθε η ώρα να μιλήσουμε για το στακάτο και το λεγκάτο στη μουσική. Θα ανέβουμε και θα κατέβουμε κοφτά – στακάτο την κλίμακα του Ντο και παράλληλα το χέρι μας θα ακολουθεί με τον ίδιο τρόπο. Δεν πρόλαβα να τους δείξω πώς πρέπει να γίνει η δραστηριότητα και αμέσως, με μεγάλο ενθουσιασμό, με το που τραγούδησα τον αρχικό τόνο, ξεκίνησαν όλα μαζί να τραγουδάνε την κλίμακα με καθαρή, σωστή τονικά και κοφτή φωνή, με τη συνοδεία της κοφτής κίνησης του χεριού. [Ημερολόγιο αναστοχασμού II]

... Όση ώρα ακούγαμε το κομμάτι τα παιδιά έκαναν απόλυτη ησυχία. Άρχισαν να βαριούνται λίγο, γιατί δεν καταλάβαιναν τα λόγια αλλά η προσοχή τους ήταν εκεί. Με ρωτούσαν διάφορα που δεν είχαν καμία σχέση αλλά παράλληλα τα άκουγα που σχολίαζαν σημεία από το βίντεο, όπως τον φωτισμό και ότι τους θύμιζε μάγους. Όταν έφτασε στην επανέκθεση του θέματος όλα αμέσως πετάχτηκαν από τη θέση τους και θυμάμαι να λένε «ουάου» και: «είναι τρομακτικά έτσι όπως είναι τα φώτα με τη μουσική αν συνδυαστούν, είναι πολύ δυνατά αλλά είναι τρομακτικό». Αφού τελείωσε η μουσική τα ρώτησα αμέσως με

ήρεμη φωνή πώς τους φάνηκε και όλα μαζί, με μια φωνή, φώναξαν «Τελειοοοοοοοο!»! Σαν να είχαν συνεννοηθεί μεταξύ τους πριν το πουν. Φυσικά αμέσως γέλασα και αυτά συνέχισαν να λένε, με μια τέλεια γλυκιά αταξία μα χωρίς να διακόπτουν το ένα το άλλο ότι ήταν τέλειο και τρομακτικό! [Ημερολόγιο αναστοχασμού II]

... Ο Δ. είχε ενθουσιαστεί με το έργο (O Fortuna) έτσι τον ρώτησα πρώτο πώς του φάνηκε και τί θα ήθελε να μου σχολιάσει για αυτό που ακούσαμε. Με κοιτάει και μου λέει με τη γλυκιά του φωνή «ωραίο». Συνέχισα με πιο συγκεκριμένες ερωτήσεις όπως πώς του φάνηκε η χορωδία και η μουσική και μου απάντησε ότι η χορωδία ήταν πολύ ωραία και η μουσική πολύ δυνατή. Κατευθείαν τον ρώτησα αν η μουσική ήταν όλη την ώρα δυνατή ή όχι και τότε άκουσα την φωνή του Κ. να λέει ναι και της Ε. να του απαντάει όχι...[Ημερολόγιο αναστοχασμού II]

... Μετά χώρισα την ομάδα: τα αγόρια στους ελέφαντες και τα κορίτσια, ύστερα από έντονο παρακαλετό στα ελαφάκια. Έδωσα στην ομάδα ελέφαντες τα τυμπανάκια και στην ομάδα ελαφάκια τα αβγουλάκια. Είπα στα παιδιά ότι κάθε φορά που θα ακούνε δυνατά την μουσική θα παίζουν οι ελέφαντες και όταν είναι σιγά θα παίζουν τα ελαφάκια. Έβαλα πάλι τη μουσική (O Fortuna) και τα παιδιά ακολούθησαν τις δυναμικές σωστά. Επειδή το μέρος που ήταν πιάνο διήρκεσε αρκετή ώρα είπα στους «ελέφαντες» να σέρνουν απαλά τις μπαγκέτες στα τυμπανάκια τους για να παίζουν κι αυτοί σιγά. Όταν τελείωσε η μουσική τα παιδιά εξακολουθούσαν να είναι ενθουσιασμένα και μου ζητούσαν να ξαναπαίζουμε με τα όργανα αλλά είχε φτάσει η ώρα να λήξει το μάθημά μας. [Ημερολόγιο αναστοχασμού II]

...Τους είπα ότι τώρα θα τραγουδήσουμε την κλίμακα της Ντο μείζονας ανεβαίνοντας στακάτο. Τους τραγούδησα τον τόνο και ξεκινήσαμε όλοι μαζί να ανεβαίνουμε στακάτο την κλίμακα. Χωρίς να μιλήσω, δείχνοντάς τους μόνο με τα χέρια, κατεβήκαμε την κλίμακα λεγκάτο. Στη συνέχεια για να επαναλάβουμε το τέμπο τους είπα ότι αυτήν τη φορά θα ανέβουμε τη κλίμακα λεγκάτο - ενωμένα και *allegro* που σημαίνει γρήγορο στη μουσική. Το επαναλάβαμε τρεις φορές για να αντιληφθούν τα παιδιά την έννοια του *allegro* και συνεχίσαμε τραγουδώντας στακάτο κοφτά και *largo* αργά. Όταν τραγούδησαν την κλίμακα παρατήρησα ότι σε αρκετά σημεία πήγαιναν πιο γρήγορα από το τέμπο που τους

τραγουδούσα ενώ όταν ξεκίνησαν το *largo* ήταν ακριβώς μέσα στον χρόνο προσπαθώντας μάλιστα να τραγουδήσουν με ωραία μελωδική φωνή. [Ημερολόγιο αναστοχασμού III]

... Όταν τελείωσε το κομμάτι ρώτησα τα παιδιά τί παρατήρησαν στη μουσική. Η βασική απάντηση που έπαιρνα ήταν ότι ήταν πολύ ωραίο μέχρι που η Ε. σήκωσε το χέρι της για να μιλήσει και μου είπε πως της φάνηκε ότι σε κάποια σημεία η μουσική ήταν αργά και σε κάποια άλλα γρήγορα. Αμέσως της είπα μπράβο! Συνέχισα εξηγώντας στα παιδιά ότι το κομμάτι χωρίζεται σε τρία μέρη: «*moderato* – κανονικό, *largo* – αργό, *allegro* – γρήγορο». Οι καινούριες λέξεις που άκουγαν τους έκαναν εντύπωση. [Ημερολόγιο αναστοχασμού III]

... Όταν ολοκληρώσαμε τον χαιρετισμό απευθύνθηκα σε καθένα παιδί ξεχωριστά και τους τραγουδούσα με τα-τα-τα διαστήματα τρίτης, πέμπτης και άλλα ανάλογα με το επίπεδο του κάθε παιδιού. Πλέον μπορούσα να παρατηρήσω την τονική διαφορά που είχαν τα παιδιά από τα πρώτα μας μαθήματα έως και σήμερα. Μπορούσαν να αντιληφθούν καλύτερα τις αλλαγές του τόνου, πλέον πατούσαν σωστά στις νότες και κατανοούσαν ευκολότερα το πώς έπρεπε να κινηθεί το χέρι τους σύμφωνα με τη νότα που θα τραγουδούσαν. [Ημερολόγιο αναστοχασμού IV]

... Το μάθημά μας ξεκίνησε με όλα τα παιδιά να έχουν έρθει και να έχουν κάτσει στα στρώματα για να ξεκινήσουμε τον μουσικό χαιρετισμό μας «παιδιά γεια χαρά». Ξεκινήσαμε να λέμε το «παιδιά γεια χαρά» και όλα τα παιδιά συμμετείχαν ακολουθώντας πολύ καλά τον τόνο και το τέμπο. Συνεχίσαμε με το «ακούω και τραγουδάω» στο οποίο απευθυνόμουν στο κάθε παιδί ξεχωριστά. Σε κάθε παιδί τραγουδούσα διάφορα διαστήματα σε τρίτες, πέμπτες και πιο δύσκολα ανάλογα με το επίπεδο του κάθε παιδιού. Μάλιστα, κάποια στιγμή που τραγούδησα μια μελωδία σε ελάσσονα κλίμακα ο Μ. αμέσως σχολίασε ότι αυτή είναι λυπητερή μουσική. [Ημερολόγιο αναστοχασμού V]

... Όσο χτυπούσα τα ξυλάκια τα παιδιά ακολουθούσαν το τέμπο που τους έδινα κάθε φορά. Κάναμε διάφορα περάσματα από το τέμπο, την ένταση και τη διάρκεια στα οποία τα παιδιά ανταποκρίθηκαν θετικά. Ολοκληρώσαμε τη δραστηριότητα ανεβαίνοντας και κατεβαίνοντας την Ντο μείζονα κλίμακα σε διάφορες παραλλαγές στακάτο – *allegro*, *largo* – *legato* και σε μία παραλλαγή του Μ. που έλεγε: «αυ-ρι-ο (ανέβασμα), έ-χω-να-πάω-στο-τί-

ιρ-κο, (κατέβασμα), να-κά-νω-α-κρο-βα-τι-κά». Γενικά επικρατούσε μια πολύ ωραία διάθεση από τα παιδιά σε εκείνο το μάθημα. [Ημερολόγιο αναστοχασμού V]

(γ). Θέματα πειθαρχίας

... Ένα από τα πρώτα πράγματα που είχα πει στα παιδιά από την πρώτη στιγμή που ξεκινήσαμε ήταν ότι δεν είναι ωραίο να καρφώνουμε τους συμμαθητές μας στο μάθημα. Πολλές φορές μπορεί να είναι και χειρότερο από αυτό που ήδη έχει συμβεί. Είναι μια ομάδα και η ομάδα πρέπει να αλληλοστηρίζεται και όχι να χωρίζεται. Ένας από τους λόγους που είχα ξεκινήσει και τους πόντους μέσα στο μάθημα ήταν γιατί αυτό συνέβαινε συνέχεια για το πιο μικρό πράγμα όπως το ότι «πήρε δύο μαρκαδόρους αντί για έναν» μέχρι το «με έβρισε», το οποίο είχε συμβεί μια φορά και με ψυχραιμία εξήγησα ότι δεν επιτρέπεται όχι μόνο στο μουσικό μας εργαστήρι αλλά οπουδήποτε να βρίζουμε, να χτυπάμε ή να κοροϊδεύουμε κανέναν. Αυτό που ήθελα να καταφέρω με κάποιον τρόπο ήταν να τα ενώσω σαν ομάδα. [Ημερολόγιο αναστοχασμού I]

... Η συζήτηση για τους κανονισμούς της τάξης συνεχίστηκε για λίγα λεπτά με τα αγόρια να λένε ότι δεν κάνουν τα παραπάνω και τους εξήγησα ότι δεν μιλάω για κάποιο παιδί συγκεκριμένα αλλά θέλω να ξαναθυμηθούν τους κανονισμούς μας για να μπορούμε να συνεχίσουμε όμορφα το μουσικό μας ταξίδι. Τότε ένιωσα μια ηρεμία από όλα τα παιδιά και ξαφνικά υπήρξε μια ωραία ησυχία η οποία μου επέτρεψε να τους υπενθυμίσω πώς συμβολίζουμε το δυνατά και το σιγά για να ακούσουμε άλλη μια φορά το κομμάτι πιο προσεκτικά. Τους είπα να σημειώνουν από κάτω τη δεύτερη φορά και αρχίσαμε να ακούμε το κομμάτι. [Ημερολόγιο αναστοχασμού I]

... Τους άκουγα να φωνάζουν και να με ρωτάνε «τί θα κάνουμε, να πάρουμε μαρκαδόρους, μα πες μας κυρία τί είναι αυτό που θα κάνουμε;» με τον Μ. να είναι μπροστά με όλες του τις απορίες και ταυτόχρονα να λέει στους άλλους να μη φωνάζουν (κατά κάποιον τρόπο ήταν ο αρχηγός της τάξης και αν κατάφερα να κερδίσω τον Μ. οι υπόλοιποι ακολουθούσαν). Εγώ προσπαθούσα να βάλω από την αρχή το κομμάτι και παράλληλα ζήτησα από την Α. να γίνει η ήχο-βοηθός μου και να μοιράσει σε όλους από έναν μαρκαδόρο. Φυσικά με το που τόλμησα να πω την λέξη μαρκαδόρος έγινε ένας μικρός χαμός. Τα αγόρια προσπαθούσαν να μιλήσουν σιγά νομίζοντας ότι δεν τους ακούω, μετά μου έλεγε ο Μ. με

παράπονο «μα εμείς δεν έχουμε μαρκαδόρους τί θα κάνουμε;» ο Κ. έλεγε ότι θα γράψει «γεια σας» και θα ζωγραφίσει λουλουδάκια και ο Μ. του απαντούσε «όχι μη ζωγραφίσεις», ο Μ. φώναζε πάλι «μα τί θα κάνουμε θα μας πεις;» και εγώ ξεκίνησα να τους λέω πως αυτό που θα κάνουν είναι να ακούσουμε πάλι το κομμάτι και αυτήν τη φορά θα σημειώσει ο καθένας το γράμμα F όταν η μουσική είναι δυνατά, και το γράμμα p όταν είναι σιγά, υπενθυμίζοντάς τους τι σημαίνει το καθένα. Όταν ξεκίνησα να επαναλαμβάνω ότι όταν ακούμε πολύ δυνατά τον ήχο αυτό λέγεται Φόρτε τους φάνηκε πολύ αστείο ενώ το είχαν ξανά ακούσει νωρίτερα και άρχισαν να λένε «φώτε, φώκιες»... [Ημερολόγιο αναστοχασμού I]

... Παρότι έπρεπε να κινούνται με τη μουσική σε κύκλο τελικά άρχισαν να τρέχουν σε όλη την αίθουσα και τα αγόρια βρήκαν ευκαιρία να χτυπιούνται μεταξύ τους και να φωνάζουν. Αναγκάστηκα να διακόψω τη μουσική για να επανέλθουν. «Κυρία, κυρία, κυρία» συνέχεια φώναζαν και παραπονιόντουσαν γιατί σταμάτησα το κομμάτι. Γιατί οι μισοί δεν παίζουν δίκαια, τους εξήγησα, γιατί ήθελαν να συνεχίσουν να τρέχουν. Τους εξήγησα ότι στην ώρα της μουσικής δεν χτυπιόμαστε και ακολουθούμε τους κανόνες της τάξης. Έτσι, αν θέλουν να συνεχίσουμε θα πρέπει να τηρούν τους κανόνες αλλιώς θα αναγκαστώ να διακόψω τη δραστηριότητα. Τελικά ηρέμησαν και μπορέσαμε να συνεχίσουμε. Τους υπενθύμισα τους κανόνες της δραστηριότητας, τους ζήτησα να αποφασίσουν και να μου πουν σε δέκα δευτερόλεπτα ποιο ζώο θα είναι το καθένα και έβαλα ξανά τη μουσική. [Ημερολόγιο αναστοχασμού IV]

... Στην Τρίτη δραστηριότητα ζήτησα από τον Κ. να μοιράσει σε όλους μας ξυλάκια αλλά να το κάνει όσο πιο ήσυχα μπορεί. Τόση ησυχία νομίζω δεν είχα ξανά ζήσει στην τάξη μου όλους εκείνους τους μήνες. Αφού τον ευχαρίστησα που μας μοίρασε τα ξυλάκια και το έκανε με ησυχία του είπα ότι κέρδισε και πέντε βαθμούς για όλη την ομάδα χάρη στη συμπεριφορά του. [Ημερολόγιο αναστοχασμού V]

... Βγάλαμε το αερόστατο, το ανοίξαμε και ετοιμαστήκαμε να ξεκινήσουμε να τραγουδάμε. Πριν αρχίσουμε, φυσικά τρελάθηκαν όλα τα παιδιά και άρχισαν να το κουνάνε με απίστευτη δύναμη πάνω-κάτω. Τους έλεγα ότι πρέπει να ακολουθήσουν το τέμπο αλλά ήταν σαν να μην υπήρχα. Χωρίς να συνεχίσω να μιλάω άρχισα να το μαζεύω και τότε με κοίταξαν όλα με απορία και παράπονο. Τους είπα ότι δεν γίνεται κάθε φορά που κάνουμε μια

δραστηριότητα που μας αρέσει πολύ και ενθουσιαζόμαστε να ξεχνάμε τους κανόνες, και σίγουρα δεν επιτρέπεται να χαλάμε πράγματα που δεν είναι δικά μας. Αμέσως όλα τους στεναχωρήθηκαν και με παρακάλεσαν να μην σταματήσουμε τη δραστηριότητα. Υποσχέθηκαν ότι θα ακολουθήσουν τους κανόνες και μάλιστα άκουσα τον Μ. να λέει ότι: «δεν υπάρχει καλύτερο πράγμα από τους κανόνες». [Ημερολόγιο αναστοχασμού V]

Τρίτο μέρος: Συζήτηση – Συμπεράσματα – Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

3.1. Συζήτηση

Έτσι λοιπόν, μέσω αυτού του πρότζεκτ, ξεκίνησα κι εγώ δειλά δειλά τα πρώτα μου βήματα στον χώρο της διδασκαλίας της μουσικής σε παιδιά πρωτοσχολικής ηλικίας. Θυμάμαι την πρώτη μου μέρα στην τάξη σαν να είναι τώρα. Το άγχος μου ήταν τεράστιο. Μην κάνω λάθος τα ονόματα των παιδιών, έχω κάνει σωστά τις σημειώσεις μου; κι αν δεν μου φτάσει ο χρόνος τί θα κάνω; Και πολλές άλλες αγωνίες που κάλπαζαν στο μυαλό μου καθώς ετοίμαζα την τάξη για να μπουν τα παιδιά. Όταν μπήκαν μέσα άρχισα να γνωρίζω μικρές χαρούμενες φατσούλες που ανυπομονούσαν να ακούσουν τί θα κάνουμε στο μουσικό μας ταξίδι, να μου πουν ό,τι γνωρίζουν για τη μουσική και να μου τραγουδήσουν σε ό,τι τόνο τους ερχόταν. Θυμάμαι τον Μ. να μου λέει «Κυρία, εγώ ξέρω το μπουζούκι και θα πάω στα μπουζούκια μετά. Να κάνουμε και εμείς εδώ λίγο ντρίνγκι – ντρίνγκι παμ παμ παμ». Άφωνα εγώ με ένα χαμόγελο απόγνωσης, ρώτησα και τα άλλα παιδιά αν ξέρουν μουσικά όργανα και αν είχαν ξανά επαφή με τη μουσική πέρα από το σχολείο. Η απάντηση που πήρα βέβαια ήταν ότι στο σχολείο κάναμε αυτό, εκείνο, το άλλο...

Το πρώτο μάθημα που ετοίμασα για το πτυχιακό πρότζεκτ ήταν η Ένταση. Στόχος μου ήταν να εισάγω τους μαθητές μου στις μουσικές ορολογίες Forte (δυνατά) – piano (σιγά) και στην αντίληψη της έντασης μέσα από την ενεργητική ακρόαση. Στο δεύτερο μάθημα ασχοληθήκαμε με τη διάρκεια των ήχων. Στο τρίτο τους παρουσίασα το tempo και στο τέταρτο και πέμπτο μάθημα κάναμε επαναλήψεις των προηγούμενων εννοιών. Εδώ θέλω να σημειώσω ότι πέρα από τους μουσικούς και μουσικοπαιδαγωγικούς στόχους, ένας δικός μου προσωπικός στόχος ήταν τα παιδιά να έρχονται στη μουσική τάξη με ανυπομονησία για το μάθημα και να φεύγουν ζητώντας λίγο ακόμα, κάτι που νομίζω ότι το πέτυχα.

Αυτό επίσης που παρατήρησα είναι η σταδιακή εξοικείωσή τους με τις έννοιες που διδάχτηκαν. Από μάθημα σε μάθημα τα παιδιά γινόντουσαν πιο προσεκτικά στα γνωρίσματα της μουσικής που ακούγαμε, κάτι που δείχνει ότι σταδιακά ανέπτυσσαν δεξιότητες ενεργητικής ακρόασης.

Όσον αφορά την πειθαρχία μέσα στην τάξη, οι πρώτες εβδομάδες οφείλω να πω πως ήταν δύσκολες. Χρειάστηκε χρόνος μέχρι να βρούμε τα πατήματά μας, να μάθω τους χαρακτήρες των παιδιών και τις αντιδράσεις τους ώστε να τα προσεγγίσω με τον καλύτερο τρόπο για να συνηθίσουν το πρόγραμμα που θα ακολουθούσαμε. Πολύ σύντομα, με την

βοήθεια της επόπτριάς μου κας Κόνιαρη, κατάλαβα ότι αυτό που χρειαζόνταν τα παιδιά ήταν ένας σκοπός και ένας τελικός στόχος ώστε να μπορεί να κυλήσει ομαλά το μάθημα. Παρατήρησα ότι στα μικρά παιδιά δεν είναι εύκολο να επιβληθείς ούτε να τα βάλεις να κάνουν κάτι που δεν θέλουν, πόσο μάλλον όταν έρχονται σε ένα μουσικό εργαστήριο στο οποίο ανυπομονούν να τραγουδήσουν, να παίξουν και να εκτονωθούν. Έτσι η κ. Κόνιαρη μου πρότεινε να δοκιμάσω έναν πίνακα με θετικές βαθμολογίες όταν μια συμπεριφορά τους ήταν σωστή. Την επόμενη φορά που πήγα στο μάθημα τους πρότεινα να φτιάξουμε έναν μουσικό χάρτη με μουσικά όργανα ζωγραφισμένα επάνω του όπου κάθε εβδομάδα θα σημειώνουμε την βαθμολογία που έχει συγκεντρώσει όλη η ομάδα με στόχο τα Χριστούγεννα, αν έχουμε συμπληρώσει τους 200 πόντους, να έρθει να μας επισκεφτεί ο ήχο – Άγιος Βασίλης με τα μουσικά του δώρα. Ο δικός μου στόχος σε αυτό ήταν να δώσω εσωτερικά κίνητρο στα παιδιά για να προσέχουν στην τάξη, να ενισχύσω τη θετική συμπεριφορά και να τα βοηθήσω να καταλάβουν την έννοια της ομάδας, καθώς είχα αρκετά περιστατικά στα οποία τα αγόρια ήταν πιο ζωηρά και τα κορίτσια τα “κάρφωσαν” αμέσως δημιουργώντας έτσι μεγαλύτερη φασαρία. Άλλες πάλι φορές τσιμπιούνταν μεταξύ τους και σπρώχνονταν, με αποτέλεσμα πάλι να γίνεται ένας χαμός στην τάξη. Τους υπενθύμιζα με υπομονή και στωικότητα τους κανόνες της τάξης, ότι δεν χτυπιόμαστε και δεν τρέχουμε την ώρα του μαθήματος γιατί είναι επικίνδυνο. Τελικά όμως το αποτέλεσμα μας δικαίωσε γιατί τα Χριστούγεννα έκαναν μια πολύ όμορφη γιορτή για τον ήχο – Άγιο Βασίλη, έπαιξαν τα κάλαντα στα μεταλλόφωνα τους και τα τραγούδησαν, πήραν τα δωράκια τους και έτσι τραγουδήσαμε όλοι μαζί το τραγούδι μας του αποχαιρετισμού: «Παιδιά γεια χαρά, θα τα πούμε πάλι την άλλη τη χρονιά».

3.2. Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Το παρόν πρότζεκτ μελέτησε μέσω ημερολογίων αυτοαναφοράς την αποτελεσματικότητα της διδασκαλίας δεξιοτήτων ενεργητικής ακρόασης σε παιδιά πρωτοσχολικής ηλικίας. Περαιτέρω έρευνα θα μπορούσε να εστιάσει σε τρόπους αξιολόγησης αποτελεσματικότητας της διδασκαλίας με έναν ευρύτερο τρόπο, για παράδειγμα με το να ρωτηθούν οι γονείς/κηδεμόνες των παιδιών σχετικά με το αν και πώς επηρεάστηκαν τα παιδιά μετά από το κάθε μάθημα, αν είχαν αλλαγές στη μουσική και μη συμπεριφορά τους στο σπίτι, αν αντιλαμβάνονται τις διαφορές που υπάρχουν στα διαφορετικά είδη μουσικής και πώς το εκφράζουν κ.ά. Επιπλέον ο/η εκπαιδευτικός θα είχε

ενδιαφέρον να συζητήσει με τα παιδιά για το πώς ένωσαν μετά το μάθημα, πώς τους φάνηκαν κάποιες συγκεκριμένες δραστηριότητες κ.λπ.

Τέλος θα είχε ενδιαφέρον να υλοποιηθούν μελέτες για την αποτελεσματική διδασκαλία δεξιοτήτων ενεργητικής ακρόασης σε παιδιά προσχολικής ηλικίας 4-5 ετών, πρωτοσχολικής ηλικίας 5-6 ετών και για το εάν και πώς θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί το μάθημα της μουσικής προπαιδείας σε τάξεις όπου θα συμμετείχαν μαζί παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας, δηλαδή μαθητές 4 έως 7 ετών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Αντωνακάκης, Δ., & Χιωτάκη, Ε. (2007). *Μουσική Παιδαγωγική: Διαθεματικές εφαρμογές για μικρά παιδιά. Η αγωγή των παιδιών μέσω της μουσικής κατά των Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη*, 24-26. Καστανιώτης.
- Andrianopoulou, M. (2019). *Aural education: Reconceptualising ear training in higher music learning*. Routledge.
- Hargreaves, D. (2004). *Η αναπτυξιακή ψυχολογία της μουσικής* (Ε. Μακροπούλου, Μτφρ). Fagotto.
- Hitchcock, G., & Hughes, D. (1995). *Research and the teacher: A qualitative introduction to school-based research*. Psychology Press.
- Θεοδωρίδης, Ν. (2017). *Τραγουδοπαιχνίδια για φίλους μουσικόφιλους*. Αυτοέκδοση.
- Θεοδωρίδης, Ν. (2020). *Φίλοι Μουσικόφιλοι: Μουσικοπαιδαγωγικό πρόγραμμα για παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας*. Ελληνική Ένωση για τη Μουσική Εκπαίδευση.
- Καραδήμου-Λιάτσου, Π. (2001). *Από την ακοή στην ακρόαση*. Edition Orpheus.
- Κοκκίδου, Μ. (2003). Ακρόαση: Μία προτεραιότητα. *Μουσική Εκπαίδευση*, IV(12), 5-14.
- Κοκκίδου, Μ. (2008). Σχεδιασμός και ανάπτυξη ημερήσιου μαθήματος μουσικής. Στο Ζ. Διονυσίου & Σ. Αγγελίδου (Επιμ.). *Σχολική Μουσική Εκπαίδευση: Ζητήματα σχεδιασμού, μεθοδολογίας και εφαρμογών* (1-29). Ε.Ε.Μ.Ε.
- Κοκκίδου, Μ. (2015). *Διδακτική της μουσικής: νέες προκλήσεις, νέοι ορίζοντες*. Fagottobooks – Νίκος Θερμός.
- Παπαζαχαρίου-Χριστοφόρου, Μ. (2016). Μουσική Βουτιά στα Βαθιά: Ενσωματώνοντας άτυπες διαδικασίες μουσικής μάθησης σε σχολική τάξη δημοτικού σχολείου στην Κύπρο. Στο Μ. Κοκκίδου & Ζ. Διονυσίου (Επιμ.), *Μουσικός Γραμματισμός: Τυπικές και Άτυπες Μορφές Μουσικής Διδασκαλίας-Μάθησης (Πρακτικά 7ου Συνεδρίου της Ελληνικής Ένωσης για τη Μουσική Εκπαίδευση)* (σσ. 361-371). Ε.Ε.Μ.Ε.
- Ράπτης, Θ., & Κόνιαρη, Δ. (Επιμ.) (2019). *Μουσική Εκπαίδευση και Κοινωνία: νέες προκλήσεις, νέοι προσανατολισμοί. Πρακτικά 8ου Συνεδρίου της Ε.Ε.Μ.Ε.* Ε.Ε.Μ.Ε.
- Σπανάκη, Β. (χ.χ.). *Το ημερολόγιο αναστοχασμού ως εργαλείο ενίσχυσης της συνεργασίας και ανάπτυξης εμπειρογνωμοσύνης των ειδικευομένων στην ειδική αγωγή και εκπαίδευση*. Ηλεκτρονικές σημειώσεις.
<https://blogs.sch.gr/kdaydideira/files/2015/07/%CE%A4%CE%BF->

[%CE%B7%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%BF%CE%BB%CF%8C%CE%B3%CE%B9%CE%BF-%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%87%CE%B1%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%8D.pdf](#)

Στάμου, Λ. (2006). Μουσική και παιδί. *Classical Music, 1*, 98-105.

Στάμου, Λ. (2012). *Μια ανθρωπιστική προσέγγιση στη διδασκαλία της Μουσικής. Η φιλοσοφία και η πράξη της μεθόδου Suzuki*. Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας.

Στάμου, Λ. (2013). Μουσικότητα και μουσική καθοδήγηση στα πρώτα χρόνια της ζωής: Η συμβολή της «θεωρίας μουσικής μάθησης» στη μουσικοπαιδαγωγική πρακτική με βρέφη και νήπια. Στο Ξ. Παπαπαναγιώτου (Επιμ.), *Ζητήματα Μουσικής Παιδαγωγικής* (σ.σ. 174-208). Ε.Ε.Μ.Ε.

Στάμου, Λ. (2023). *Σημειώσεις Μουσικής Προπαιδείας*. Μη δημοσιευμένες πανεπιστημιακές σημειώσεις. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

Τσούκας, Γ. (2018). Τυπική, Μη-τυπική και Άτυπη Εκπαίδευση στην Ελλάδα. *Eureka! Με τη ματιά του Δασκάλου*. eureka.edu.gr/τυπική-μη-τυπική-και-άτυπη-εκπαίδευση/.

Πρόσβαση στις 30-09-2023.

Υπουργικές αποφάσεις - ΦΕΚ

ΦΕΚ 254 (21-12-2020). Ν. 4763. *Εθνικό Σύστημα Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, Κατάρτισης και Διά Βίου Μάθησης, ενσωμάτωση στην ελληνική νομοθεσία της Οδηγίας (ΕΕ) 2018/958 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 28ης Ιουνίου 2018 σχετικά με τον έλεγχο αναλογικότητας πριν από τη θέσπιση νέας νομοθετικής κατοχύρωσης των επαγγελματών (ΕΕ L 173), κύρωση της Συμφωνίας μεταξύ της Κυβέρνησης της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Κυβέρνησης της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας για το Ελληνογερμανικό Ίδρυμα Νεολαίας και άλλες διατάξεις.*

ΦΕΚ 163 (21-09-2010). Ν. 3879. *Ανάπτυξη της Δια Βίου Μάθησης και λοιπές διατάξεις.*

ΦΕΚ 6433 (31-12-2021). *Πρόγραμμα Σπουδών για το μάθημα της Μουσικής στο Δημοτικό Σχολείο.*

WEBOGRAPHY

Eurydice (2023). *Εκπαίδευση και Κατάρτιση Ενηλίκων. Επικύρωση της Μη τυπικής και Άτυπης Μάθησης*. <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/el/national-education-systems/greece/epikyrosi-tis-mi-typikis-kai-atypis-mathisis>